

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Володимир УСТИМЕНКО

10 серпня 2026 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Сиротка Михайла Володимировича
на тему «Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»
(витяг з протоколу № 8 від 10 серпня 2026 р. засідання відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»)

Присутні: завідувач відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Джабраїлов Р.А.**; заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Гудіма Т.С.**; головний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Устименко В.А.**; провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Петруненко Я.В.**; провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, доцент **Краснова Ю.А.**; провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Санченко А.Є.**; старший науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Коверзнев В.О.**; завідувач сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Теремицький В.І.**; старший науковий співробітник сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, доцент **Серебряк С.В.**; старший науковий співробітник сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, кандидат

юридичних наук, старший дослідник **Сошников А.О.**; молодший науковий співробітник сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор філософії **Камишанський В.І.**

У засіданні відділу проблем модернізації господарського права та законодавства також взяли участь провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Деревянко Б.В.**; провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Ніколенко Л.М.**; старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук **Кулик О.І.**; старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Дутов М.М.**; здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії **Сиротко М.В.**

Серед присутніх з правом голосу на засіданні відділу 8 докторів юридичних наук, 2 кандидати юридичних наук, 1 доктор філософії.

Засідання відділу відбулося в режимі відеоконференції з використанням відповідного програмного забезпечення.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертації Сиротка Михайла Володимировича на тему «Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Науковий керівник – провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор Петруненко Ярослав Вікторович.

Дисертація виконувалась в Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України».

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», протокол № 1 від 30 січня 2023 р.

Головуючий на засіданні завідувач відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор Джабраїлов Р.А. повідомив присутніх про те, що з метою забезпечення дотримання цінностей, принципів і правил академічної доброчесності, визначених актами чинного законодавства України, актами Національної академії наук України та локальними актами Інституту, а також для пересвідчення у забезпеченні здобувачем Сиротком М.В. дотримання високих стандартів наукової етики, вимог, що висуваються до підготовки наукового дослідження, а саме щодо зазначення достовірної інформації про первинні дані, методи, матеріали, джерела інформації, порядок проведення і результати дослідження, належного аналізу надійності і достовірності вихідної інформації та раніше отриманих наукових результатів, формулювання висновків і рекомендацій на основі належних доказів і фактів, чіткого розмежування результатів власної академічної діяльності та результатів академічної діяльності інших осіб, належного зазначення джерел інформації, авторства, співавторства та внеску кожного співавтора, недопущення академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації, переписування авторства, відчуження авторства, недоброчесного використання результатів, згенерованих штучним інтелектом, та інших порушень академічної доброчесності, виконана Сиротком М.В. дисертаційна робота пройшла 3 рівні перевірки, як-то обговорення співробітниками відділу з використанням анонімної гугл-форми для висловлення здобувачу

зауважень, пропозицій та рекомендацій з удосконалення роботи, перевірку з використанням спеціалізованого програмного забезпечення, а саме академічної антиплагіатної системи StrikePlagiarism.com, й експертне оцінювання двома незалежними групами рецензентів, та по результатах кожного рівня перевірки дисертаційну роботу було доопрацьовано і винесено на публічне обговорення відділу.

ВИСТУПИЛИ:

здобувач Сиротко М.В., який презентував основні положення дисертації «Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Здобувач Сиротко М.В. під час виступу наголосив на тому, що у сучасному світі торгівля є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку кожної цивілізованої країни та вважається однією з основних рушійних сил світової економіки. Своєю чергою, глобалізація, технологічний прогрес та розширення транспортно-логістичних можливостей значно збільшили як обсяг, так і значення торгівлі.

Вельми стрімко нині розвивається зовнішня торгівля, яка виникає через відмінності в певних регіонах. Зважаючи на обмеженість внутрішніх ресурсів, країни дедалі частіше встановлюють економічні відносини із зовнішніми ринками, щоб розширити виробничі потужності та ефективніше задовольнити споживчий попит. Відповідно міжнародна торгівля дає країнам змогу розширювати свої ринки та отримувати товари і послуги, які не були б доступними на внутрішньому ринку. За допомогою міжнародної торгівлі ринок стає більш конкурентним, адже саме вона надає споживачам різноманітні можливості та посилює конкуренцію, завдяки чому підприємства повинні виробляти різноманітні товари, що приносить користь споживачам і сприяє більш конкурентним цінам і здешевленню продукції. Крім того, міжнародна торгівля залучає країни до світової економіки, створює можливості для прямих іноземних інвестицій тощо.

Для країни-одержувача прямі іноземні інвестиції – це засіб, за допомогою якого саме завдяки торгівлі іноземна валюта може надходити в країну, що підвищує рівень зайнятості та приводить до зростання валового внутрішнього продукту. Для інвестора прямі іноземні інвестиції передбачають розширення та зростання компанії, що означає вищі доходи. Враховуючи вказане, очевидно, що в довгостроковій перспективі більшість країн світу та наша країна більш орієнтовані на зовнішній ринок, продемонструють краще економічне зростання.

Водночас, якщо торгівля є способом досягнення людиною своїх матеріальних цілей, то право виступає регулятором самої торгівлі. Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності є важливим для забезпечення належного її функціонування, адже саме його неефективність може перешкоджати використанню переваг торгівлі. Однак, на жаль, нині окремі правові норми не в повній мірі забезпечують належне й сучасно-затребуване господарсько-правове забезпечення торгівлі.

За останні десятиліття у суспільному та економічному житті України відбулися докорінні зміни та було прийнято низку законів і підзаконних нормативно-правових актів, розроблено чимало законопроектів та запропоновано низку законодавчих змін. Однак і нині у сфері господарсько-правового регулювання торговельної діяльності України існує прогалина, що неабияк перешкоджає ефективному розвитку торговельної політики нашої країни. Дотепер не вирішеним залишається комплекс проблем теоретико-методологічного та практичного характеру, розв'язання яких дасть змогу створити належне господарсько-правове забезпечення

для більш ефективного розвитку торговельної діяльності в Україні та, відповідно, формування соціально-економічної стабільності Української держави.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних правознавців у галузі господарського, цивільного, міжнародного, адміністративного права, зокрема Г. Б. Бабаджанян, О. В. Буткевич, О. П. Віхрова, О. О. Гаврилюк, О. М. Гончаренко, Т. С. Гудіми, Б. В. Дерев'янка, Р. А. Джабраїлова, О. П. Дзісяк, М. М. Дутова, О. Є. Дякуновського, В. І. Камишанського, О. І. Колич, О. В. Комах (Зверевої), В. Е. Копиткова, В. Е. Красичкова, О. І. Кулика, В. К. Лишенюк, Н. А. Мазаракі, А. А. Маркулінця, Л. М. Ніколенко, Л. О. Панькова, Я. В. Петруненко, Ю. В. Сагайдак, А. О. Сошникова, В. А. Устименка, К. О. Хрімлі та ін.

Незважаючи на велику кількість праць, у них розглядаються лише окремі аспекти вказаної вище проблематики. Комплексні, зокрема, дисертаційні та монографічні дослідження, які б ураховували сучасний стан та перспективи торговельної діяльності як різновиду господарювання, відсутні. Така ситуація породжує прогалину в науці господарського права, яка має бути подолана для формування цілісно-ефективної моделі економіки України. Отже, недостатня теоретична розробленість і недосконалість нормативно-правової бази у цій сфері зумовлюють актуальність усебічного наукового аналізу широкого спектра питань, пов'язаних із господарсько-правовим регулюванням торговельної діяльності і вдосконаленням відповідного вітчизняного законодавства.

Окремого значення досліджувана проблематика набуває і для судової практики. Належне господарсько-правове регулювання торговельної діяльності має важливе значення при вирішенні спорів щодо виконання торговельних договорів, електронних правочинів, електронних розрахунків, доказового значення електронних документів та впливу воєнних обставин на виконання господарських зобов'язань.

З огляду на вказане вище, обрана тема є актуальною та доцільною для розробки на рівні дисертаційного дослідження для здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» у межах тем «Цифрова трансформація як нова парадигма зовнішньоекономічної політики України» (0122U002352), «Правові чинники розвитку економіки України в умовах війни та повоєнного відновлення», Етап І «Правові чинники у системі чинників суспільного розвитку держави: оцінка їх впливу на розвиток економіки України в умовах війни та повоєнного відновлення» (0125U000797) та «Трансформація національної правової парадигми у контексті інтеграції у європейський економічний та політико-правовий простір», підтема «а» Етап 3 «Оцінка дієвості імплементації норм права ЄС, що регулюють певну сферу суспільних відносин, та норм-принципів, що формують основу правової системи ЄС» (0125U000801), в межах яких досліджено особливості господарсько-правового регулювання торговельної діяльності в Україні та розроблено пропозиції з удосконалення законодавства у цій сфері.

Мета роботи полягає у здійсненні комплексного наукового аналізу правового регулювання торговельної діяльності, визначення його теоретико-методологічних засад, сучасного стану, проблем правового забезпечення та перспектив удосконалення з урахуванням цифровізації економіки, умов воєнного стану, потреб повоєнного відновлення України та міжнародного досвіду. Відповідно до мети дослідження поставлені такі *завдання*:

- простежити історію виникнення і генезис розвитку торгівлі як виду господарської діяльності для визначення еволюції правових форм організації товарного обігу;
- надати правову характеристику поняття, різновидів, суб'єктного складу, принципів та функцій торговельної діяльності для визначення її господарсько-правової природи;

- визначити форми та методи державного регулювання торговельної діяльності в контексті сучасних глобальних викликів для обґрунтування збалансованої моделі державного впливу на товарний обіг;

- проаналізувати поняття, правову природу, особливості правової регламентації та вектори розвитку електронної комерції й е-консалтингу для визначення їх місця у цифровому товарному обігу та напрямів удосконалення господарсько-правового регулювання;

- дослідити господарсько-правові особливості електронних розрахунків для визначення їх місця у механізмі виконання грошового зобов'язання та співвідношення з електронним платежем;

- охарактеризувати цифрову логістику та електронний документообіг як взаємопов'язані елементи цифрової інфраструктури торговельної діяльності для визначення їх функціонального взаємозв'язку;

- дослідити сучасний стан торговельної діяльності, встановити проблеми й бар'єри її розвитку та визначити подальші перспективи з урахуванням міжнародного досвіду для обґрунтування пріоритетних напрямів системного оновлення господарсько-правового регулювання з урахуванням євроінтеграційного курсу України;

- оцінити ефективність господарсько-правового регулювання торговельної діяльності для визначення критеріїв його результативності та обґрунтування дієвого поєднання регуляторних інструментів у забезпеченні стабільності товарного обігу;

- визначити значення торговельної діяльності у соціально-економічному розвитку та повоєнному відновленні України для розкриття її ролі у забезпеченні функціонування внутрішнього ринку, економічної стійкості та економічної модернізації держави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі організації, здійснення та господарсько-правового регулювання торговельної діяльності.

Предметом дослідження є господарсько-правове регулювання торговельної діяльності.

Для якісного дослідження було обрано низку *методів*, що широко використовуються юридичною наукою та наукою господарського права. Серед загально-наукових методів застосовувалися, передусім, системно-структурний, формально-логічний, аксіологічний, методи моделювання та системного аналізу, а серед спеціально-юридичних методів – історико-правовий, метод статистичного аналізу, індуктивний, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи. Використання історико-правового методу сприяло дослідженню історії виникнення і генезису розвитку торгівлі як виду господарської діяльності, розвитку законодавства у цій сфері (підрозділ 1.1). Формально-логічний (догматичний) метод було застосовано при тлумаченні окремих доктринальних та законодавчих положень і розкритті їх змісту (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Формально-юридичний метод було використано для з'ясування нормативного змісту поняття, видів, суб'єктного складу, принципів та функцій торговельної діяльності, а також для аналізу положень законодавства, що визначають правові засади її організації та здійснення (підрозділ 1.2). Завдяки аксіологічному методу було визначено особливості форм та методів державного регулювання торговельної діяльності в контексті сучасних глобальних викликів та значення торговельної діяльності у соціально-економічному розвитку і повоєнному відновленні України (підрозділи 1.3, 3.3). Системно-структурний метод дав можливість визначити відповідність нормативно-правових актів, які забезпечують господарсько-правове регулювання торговельної діяльності, реаліям сьогодення (підрозділ 3.1). Порівняльно-правовий метод покладено в основу аналізу міжнародного досвіду у сфері регулювання торговельної діяльності (підрозділ 3.1). Метод статистичного аналізу було

використано при роботі з офіційно-статистичними матеріалами та звітами (підрозділи 3.1, 3.3). Використання індуктивного методу дало змогу підтвердити висновок про необхідність удосконалення господарського законодавства у сфері регулювання торговельної діяльності (розділи 2, 3, висновки до розділів та загальні висновки). У процесі визначення перспективних напрямів подальшого розвитку господарсько-правового регулювання торговельної діяльності, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення господарського законодавства були застосовані методи правового моделювання та системного аналізу (підрозділи 3.1 та 3.2). Зазначені методи використовувались у взаємозв'язку, що сприяло повноті дослідження й обґрунтованості сформульованих наукових висновків і пропозицій.

Надалі здобувач Сиротко М.В. визначив наукову новизну результатів дослідження, яка полягає у формулюванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо модернізації господарсько-правового регулювання торговельної діяльності в Україні з урахуванням цифровізації економіки, умов воєнного стану, євроінтеграційного розвитку та потреб повоєнного відновлення. У дисертації обґрунтовано концептуальні підходи до оновлення правового забезпечення торговельної діяльності як складного господарсько-правового явища, що поєднує традиційні механізми товарного обігу з електронною комерцією, електронними розрахунками, цифровою логістикою, електронним документообігом та новими формами цифрової взаємодії суб'єктів ринку.

Уперше:

- сформульовано господарсько-правове значення цифрової інфраструктури торговельної діяльності як єдиного механізму правового забезпечення торговельних відносин, який інтегрує електронну комерцію, електронні розрахунки, електронний документообіг, цифрову логістику, електронну ідентифікацію та цифрові сервіси супроводу торговельних операцій. Визначено їх взаємозв'язок у процесі виникнення, виконання, оплати, підтвердження та доказування торговельних зобов'язань, що має юридичне значення для встановлення правового статусу учасників цифрової торгівлі, меж їх відповідальності, належності електронних доказів і забезпечення правової визначеності у торговельному обороті;

- розроблено систему господарсько-правових критеріїв оцінювання надійності електронного документообігу у сфері торговельної діяльності, яка дає змогу визначати юридичну придатність електронного документа для підтвердження торговельної операції, виконання господарських зобов'язань та використання як належного доказу під час вирішення господарських спорів. До таких критеріїв віднесено автентичність, цілісність документа, ідентифікацію підписанта, фіксацію часу, збереження електронного сліду, доказову придатність та неможливість безпідставного заперечення авторства;

- обґрунтовано інституціоналізацію торговельної діяльності як самостійного напрямку господарсько-правового регулювання, що передбачає формування цілісної моделі правового забезпечення торговельних відносин, яка об'єднує принципи, суб'єктний склад, форми здійснення торговельної діяльності, цифрові інструменти, засоби державного регулювання та механізми захисту прав учасників торговельного обороту в умовах цифровізації, європейської інтеграції, воєнного стану та повоєнного відновлення України.

Удосконалено положення щодо:

- визначення торговельної діяльності як самостійної господарсько-правової форми організації товарного обігу, що забезпечує впорядкований рух товару від виробника, постачальника або іншого правомочного володільця до кінцевого набувача через систему договірних, посередницьких, розрахункових, логістичних, інформаційних, сервісних зв'язків;

– підходів до визначення учасників торговельних правовідносин шляхом розмежування суб'єктів господарювання, які безпосередньо здійснюють торговельну діяльність, та інших учасників товарного обігу, зокрема споживачів, замовників, логістичних операторів, платіжних установ, операторів електронних платформ і постачальників цифрових сервісів. Такий підхід усуває ототожнення споживачів і домашніх господарств із суб'єктами господарювання, водночас зберігаючи їх значення як кінцевих набувачів товарів і адресатів правового захисту;

– систематизації принципів торговельної діяльності з урахуванням їх ролі у механізмі господарсько-правового регулювання. Запропоновано виокремлювати економіко-технологічні, регуляторно-захисні та етико-комунікаційні принципи, що дає змогу розкрити їх значення для організації товарного обігу, забезпечення конкуренції, правової визначеності, захисту споживачів, цифрової довіри, прозорості інформації та добросовісної поведінки учасників торговельних правовідносин;

– розуміння електронної комерції як сучасної форми торговельної діяльності, що поєднує ознаки господарського правочину, дистанційної взаємодії сторін, цифрового способу укладення договору, електронного підтвердження волевиявлення та майнового результату для учасників відповідних відносин. Обґрунтовано необхідність оновлення правового регулювання електронної комерції з урахуванням платформної торгівлі, маркетплейсів, цифрової ідентифікації, електронних доказів, обробки даних користувачів, алгоритмічних інструментів і захисту прав споживачів у цифровому середовищі;

– понятійного розмежування електронного розрахунку та електронного платежу у сфері торговельної діяльності на підставі їх особливих ознак, що визначають правову природу відповідних дій, їх місце у механізмі виконання грошового зобов'язання, суб'єктний склад, момент виконання, порядок підтвердження оплати та правові наслідки порушення платіжної дисципліни. Електронний розрахунок запропоновано розглядати як ширший господарсько-правовий процес виконання грошового зобов'язання у межах торговельного правочину із застосуванням електронних платіжних засобів, платіжних інструментів або цифрових платіжних сервісів, тоді як електронний платіж як окрему платіжну операцію, що здійснюється в межах такого процесу;

– підходів до правового розуміння е-консалтингу у сфері торговельної діяльності. Запропоновано розглядати е-консалтинг як електронну послугу, правове регулювання якої потребує визначення порядку ідентифікації сторін, підтвердження факту надання послуги, вимог до якості консультації, меж відповідальності консультанта, захисту персональних даних та визначення юрисдикції у разі виникнення спору.

Набули подальшого розвитку положення щодо:

– форм і методів державного регулювання торговельної діяльності в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та євроінтеграції. Обґрунтовано, що державне регулювання у цій сфері має поєднувати захисні, стимулюючі, контрольні, цифрові та інтеграційні інструменти, а застосування протекціоністських заходів має відповідати критеріям тимчасовості, пропорційності, правової визначеності, недискримінаційності та узгодженості з міжнародними зобов'язаннями України;

– господарсько-правового значення торговельної діяльності у повоєнному відновленні України. Доведено, що торгівля виконує не лише товаророзподільну й посередницьку, а й стабілізаційну та безпекову функції, оскільки забезпечує доступ населення до товарів першої необхідності, підтримує функціонування малого і середнього бізнесу, сприяє зайнятості,

формуванню податкових надходжень, відновленню логістичних зв'язків та інтеграції українських виробників до зовнішніх ринків;

- правового розмежування підприємницького ризику, істотної зміни обставин і форс-мажору при виконанні торговельних зобов'язань в умовах воєнного стану. Розвинуто підхід, за яким сертифікат Торгово-промислової палати України має важливе доказове значення, але не звільняє автоматично від відповідальності за невиконання договору, оскільки сторона має довести прямий причинний зв'язок між конкретною обставиною та неможливістю виконання відповідного торговельного зобов'язання;

- використання міжнародного досвіду цифровізації торговельної діяльності для модернізації українського законодавства. Обґрунтовано, що відповідні зарубіжні моделі мають сприйматися не шляхом механічного запозичення окремих технологічних рішень, а через функціональну адаптацію до правової системи України, зокрема у частині електронної ідентифікації, цифрових платформ, митних процедур, електронних товаросупровідних документів, кібербезпеки, захисту даних, електронних платежів і відповідальності цифрових посередників;

- необхідності комплексного оновлення господарсько-правового регулювання торговельної діяльності шляхом узгодження норм про електронну комерцію, платіжні послуги, електронні документи, електронні довірчі послуги, захист персональних даних, логістику, митні процедури, ринковий нагляд і захист прав споживачів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у нормотворчій діяльності* – під час підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері торговельної діяльності, електронної комерції, платіжних послуг, електронного документообігу, цифрової логістики, захисту прав споживачів та форс-мажорного регулювання. Зокрема, результати дослідження можуть бути враховані при внесенні змін до Законів України «Про електронну комерцію», «Про платіжні послуги», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про торгово-промислові палати в Україні», Податкового кодексу України та інших актів, що регулюють відносини у сфері товарного обігу;

- у правозастосовній діяльності та судовій практиці* – для підвищення правової визначеності при застосуванні норм, що регулюють торговельну діяльність, електронні правочини, електронні розрахунки, використання електронних документів, діяльність цифрових платформ, виконання торговельних зобов'язань, підтвердження форс-мажорних обставин та захист прав учасників торговельних правовідносин;

- у науково-дослідницькій роботі* – для подальшої розробки проблем господарсько-правового регулювання торговельної діяльності, цифровізації товарного обігу, електронної комерції, електронних розрахунків, цифрової логістики, електронного документообігу, правового режиму цифрових платформ, форс-мажору у сфері торговельних зобов'язань та ролі торгівлі у повоєнному відновленні України;

- в освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Господарське право», «Господарське процесуальне право», «Комерційне право», «Торговельне право», «Правове регулювання електронної комерції», «Правове забезпечення цифрової економіки», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій і навчально-методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти юридичного та економічного спрямування.

Результати дисертаційної роботи впроваджені та використовуються в діяльності Департаменту економіки Одеської обласної державної (військової) адміністрації (лист від 17

червня 2026 р. № 2700/02/02.1-11/2-26), Господарського суду Одеської області (довідка від 17 червня 2026 р., вх. № 29/26/299), Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» (лист від 11 червня 2026 р. № 142/26), товариства з обмеженою відповідальністю «Ламан Шіпінг» (довідка від 25 травня 2026 р. № 2505/д), що документально підтверджено і долучено до матеріалів дисертації.

Також здобувач Сиротко М.В. зауважив про свій особистий внесок, зокрема про те, що дисертація є самостійною завершеною науковою працею, результати якої одержані ним особисто на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових, нормативно-правових джерел та судової практики, а також про те, що висновки, викладені в дисертаційній роботі, обґрунтовані на основі його власних досліджень. Надалі здобувач Сиротко М.В. навів інформацію щодо наукових праць, у яких висвітлено основні наукові результати дисертації, а також про наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Зокрема, здобувачем Сиротком М.В. було зазначено про те, що основні положення та висновки дисертації викладено у 15 наукових працях, з яких 9 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України категорії «Б», що включені до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття – у науковому періодичному виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази Scopus та віднесеному до третього квартилю (Q3), 5 публікацій – за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій (3 з них – за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій, які відбулися закордоном).

На завершення свого виступу здобувач Сиротко М.В. зазначив, що дисертація складається з титульного аркуша; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що містить: вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків; списку використаних джерел і додатків.

Після завершення презентації Сиротком М.В. основних положень дисертаційної роботи, присутніми на засіданні відділу були поставлені такі запитання:

Старший науковий співробітник сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, кандидат юридичних наук, старший дослідник **Сошников А.О.**: У мене декілька питань до здобувача. Перше: в новизні першого рівня Ви пропонуєте торговельну діяльність як самостійний напрям господарсько-правового регулювання. Можна більш детально пояснити Вашу думку? Чому Ви це виносите в новизну першого рівня? Чи не здається Вам, що до Вас вже хтось виокремлював торговельну діяльність?

Сиротко М.В.: Дякую за Ваше запитання, шановний Антоне Олександровичу, воно більш дискусійне. Виокремлення торговельної діяльності як самостійного напрямку господарсько-правового регулювання у межах наукової новизни першого рівня є цілком обґрунтованим кроком, що зумовлений докорінною трансформацією цієї сфери під впливом глобальної цифровізації. Моя позиція ґрунтується на таких ключових аспектах: по-перше, хоча питання правового статусу торгівлі й раніше було предметом наукових дискусій, ми маємо визнати, що сучасні торговельні відносини суттєво відрізняються від тих, що існували ще десять років тому, й сьогодні ми є свідками та учасниками формування нової цифрової екосистеми ринку, яка потребує специфічного інструментарію правового впливу; по-друге, у роботі (зокрема, на с. 87-99) мною запропоновано авторську парадигму існування інституту торговельної діяльності, яка враховує виклики цифрової економіки, і це не просто технічне виокремлення, а спроба розширити межі розуміння цього об'єкта регулювання, виходячи з його сучасної сутності; по-третє, сформульована ідея є підсумком мого дослідження десятирічної еволюції торговельних

відносин, й саме комплексний аналіз змін, що відбулися за цей період, дозволив мені уперше запропонувати такий рівень узагальнення, за якого торговельна діяльність розглядається як автономний та самодостатній вектор у системі господарського права. Таким чином, новизна цього положення полягає не у факті існування торгівлі як такої, а у вперше сформульованому підході до її правової організації в умовах новітніх цифрових реалій. Дякую!

Старший науковий співробітник сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, кандидат юридичних наук, старший дослідник **Сошников А.О.**: Дякую. Наступне питання. Ви наводите перелік суб'єктів торговельної діяльності. Можете назвати вичерпний перелік цих суб'єктів? Кого Ви відносите до них? Дякую.

Сиротко М.В.: Дякую за змістовне запитання, шановний Антоне Олександровичу. Слід зауважити, що надання вичерпного переліку суб'єктів торговельної діяльності в межах поточної дискусії є доволі складним завданням, оскільки на сьогодні у вітчизняному правовому полі відсутня єдина уніфікована модель визначення кола цих осіб. Сучасний стан законодавства, зокрема процеси, пов'язані з реформуванням господарського сегмента та скасуванням ГК України, створює ситуацію, де норми права, що визначають правосуб'єктність учасників торговельних відносин, розпорошені у різних нормативно-правових актах. Як наслідок, у науковій доктрині панує плюралізм думок: кожен дослідник фактично пропонує власну класифікацію, виходячи з обраних критеріїв. Моя авторська позиція, яка детально аргументована в тексті роботи, відображає системне бачення цієї проблематики. Сподіваюсь, що здійснене мною теоретичне узагальнення категорій суб'єктів має не лише наукову цінність, а й може стати надійним підґрунтям для майбутньої законодавчої уніфікації, що дозволить чітко детермінувати їх правовий статус на нормативному рівні. Дякую!

Старший науковий співробітник сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, кандидат юридичних наук, старший дослідник **Сошников А.О.**: Дякую. І останнє питання, з Вашого дозволу. Ви бачите зараз ситуацію в країні з гіпермаркетами («Фора», «Сільпо»), що полки спустіли і тому подібне. Хотілося б почути Вашу думку, які кроки бізнес чекає від держави, перше, і, друге, що повинен зробити бізнес, щоб не допускати таких криз? Дякую.

Сиротко М.В.: Дякую, Антоне Олександровичу, це питання має комплексний характер і справді вимагає аналізу в розрізі обов'язків як держави, так і суб'єктів господарювання. Щодо ролі держави: насамперед, наріжним каменем державного регулювання має стати безумовне дотримання принципу правової визначеності. Вказане – не лише наша фундаментальна обіцянка Європейському Союзу, а й також запорука стабільності внутрішнього ринку. Як практикуючий адвокат у сфері господарської юрисдикції, я щодня стикаюся з колізіями, де відсутність чіткості в законодавчих актах (наприклад, у питаннях застосування електронних доказів) створює ситуацію, коли судова практика Верховного Суду постійно змінюється, а судді та учасники процесу позбавлені можливості прогнозувати правові наслідки своїх дій. Для подолання кризових явищ держава повинна залучати фахівців-господарників до розробки нормативної бази. Це дозволить встановити чіткі та зрозумілі межі правового регулювання, що мінімізує ризики виникнення дефіциту товарів у торговельних мережах. Важливо розуміти, що нинішня ситуація ускладнена умовами воєнного стану, який щодня ставить перед нами непередбачувані виклики, перетворюючи звичний бізнес-процес на боротьбу за існування в мінливих обставинах. Щодо ролі бізнесу: зі свого боку, бізнес має орієнтуватися на розвиток і адаптивність. Сьогодні

критично важливо стимулювати відкриття нових підприємств і підтримувати здорову конкуренцію. Саме високий рівень конкурентоздатності та формування сталої торговельної практики є тими запобіжниками, що дозволять системі залишатися стійкою навіть під час кризових навантажень. Тож, як я бачу, вирішення проблеми лежить у площині синергії: держава забезпечує непохитність правових критеріїв і передбачуваність правил гри, а бізнес, спираючись вже на цю стабільність, розвиває ринкові механізми, що унеможливляють повторення подібних криз. Дякую!

Старший науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Коверзнев В.О.**: На арк. 5 Ви обґрунтовуєте потребу здійснення «правового аудиту» приватного сервісу електронного документообігу перед його впровадженням в діяльність суб'єктів торгівлі. Що Ви маєте на увазі? Поясніть сутність «правового аудиту» в системі електронного документообігу?

Сиротко М.В.: Це такий же самий правовий аудит, який проводиться, наприклад, для системи електронного суду. Власне, під правовим аудитом приватних сервісів електронного документообігу у сфері торгівлі слід розуміти процедуру комплексної верифікації відповідності технічних алгоритмів програмного забезпечення нормам чинного законодавства. За своєю суттю цей процес аналогічний правовому аудиту, який здійснюється під час модернізації підсистем «Електронного суду». Конкретний приклад: запровадження нового функціоналу (модуля), що дозволяє подавати касаційні скарги в електронному вигляді. На етапі розробки такого інструмента залучення системних інженерів є недостатнім – необхідна експертна оцінка того, чи технічна архітектура системи бездоганно корелює з процесуальними нормами права. Оскільки законодавець встановлює чіткі критерії та обмеження щодо категорій справ, які підлягають або не підлягають касаційному перегляду, програмний код має чітко віддзеркалювати ці юридичні фільтри. Таким чином, правовий аудит виступає гарантом того, що цифрова форма документа чи операції не суперечить її правовому змісту. Впровадження такої практики техніко-правової експертизи для систем електронного документообігу у сфері торгівлі, я вважаю, є надзвичайно перспективним кроком. Це дозволить забезпечити високий рівень легітимності цифрових транзакцій та мінімізувати юридичні ризики для суб'єктів господарювання. Дякую!

Старший науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Коверзнев В.О.**: Це не правовий аудит. Мені не зрозуміло, що Ви маєте на увазі. І далі останнє питання. Я вважаю, що зайняв багато часу. На аркушах 6-7 Ви порушуєте питання актуальності збереження персональних даних в інформаційно-комунікаційних системах. А питання належного кіберзахисту систем для Вас є актуальним чи ні?

Сиротко М.В.: Для мене обов'язково є актуальним. Питання належного кіберзахисту інформаційно-комунікаційних систем є для мене принципово важливим та актуальним, адже воно становить фундаментальну основу забезпечення приватності. Водночас маю сказати, що поглиблений аналіз технічних аспектів кібербезпеки дещо виходить за межі об'єкта мого безпосереднього наукового пошуку. У межах свого дослідження я прагнув акцентувати увагу на критичній необхідності самого факту наявності та функціонування таких систем захисту. Слід зауважити, що ця проблематика має виражений міжгалузевий характер, оскільки пролягає на периферії між правовою доктриною та кібербезпекою. З огляду на складність та багатогранність питань, що виникають на цьому стику, вони заслуговують на окрему ґрунтовну наукову рецепцію – від окремих статей до комплексних дисертаційних досліджень. Дякую!

Старший науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Коверзнев В.О.**: І останнє запитання. Ви вказуєте, що сьогодні Україна відстає від розвитку та якості цифрових технологій в бізнесі. А на чому ґрунтується це твердження? Дякую.

Сиротко М.В.: Моє твердження ґрунтується передусім на власному емпіричному досвіді безпосередньої практики господарської діяльності у Китаї. Три представництва компанії, у якій я працюю, їх наявність в китайських мегаполісах дозволяє констатувати помітне технологічне відставання України в сегменті цифрових рішень для бізнесу. Варто зауважити, що в контексті глобальної цифровізації навіть країни Європейського Союзу наразі демонструють меншу динаміку розвитку порівняно з лідерами євразійського регіону. Масштаб технологічного розриву настільки значний, що для його подолання Україні знадобляться колосальні системні зусилля, зокрема в площині правового регулювання цифрової трансформації. Високий рівень цифровізації в Китаї є результатом цілеспрямованої державної стратегії. Оскільки Китай є беззаперечним світовим лідером у сфері торгівлі, держава надає пріоритетну підтримку суб'єктам торговельної діяльності, створюючи максимально сприятливі цифрові та правові умови для їх функціонування. Дякую!

Провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, доцент **Краснова Ю.А.**: Доброго дня, шановні колеги! У мене єдине питання виникло. Сьогодні заслуховувала нашого шановного доповідача і він дуже багато акценту зробив на євроінтеграційних процесах – про те, що наша економіка має сьогодні і економічну діяльність повністю інтегрувати в європейське правове поле. Але я хочу підняти питання (воно вже неодноразово виникало і на різних конференціях, і в нашому колі, коли ми обговорювали на різних засіданнях національні інтереси, національні економічні інтереси і будь-які інші), в даному випадку мова йде про національні економічні інтереси. Чи ми настільки взяли за євроінтеграційні процеси всіх напрямів і повністю змінюємо модель існування держави, чи не зникне наша внутрішня культура, наша історія в рамках всіх процесів, які відбуваються? І як можна буде забезпечити баланс розвитку у напрямку євроінтеграційних зобов'язань і захист національних інтересів (зараз ми мову не ведемо про це, тому що ми всі бачимо, що у нас за вікном відбувається, а от на етапі повоєнного відновлення – дай Боже, щоб воно було у нас, щоб ми вийшли з цієї війни, маючи і свою незалежність, і свою територіальну цілісність, і все інше)? Як захистити свої національні інтереси в цій всій ситуації? Тут, мовляв, не тільки вузько в вашому напрямку, тут взагалі це колосальна така проблема, яка на сьогоднішній день виникла перед Україною. Але я хотіла би почути Вашу відповідь в межах тієї тематики, яку досліджуєте Ви. Дякую!

Сиротко М.В.: Дякую, шановна Юліє Андріївно, це цікаве питання. Мені здається, що це питання має виноситися не тільки на захистах дисертації майбутніх науковців, а й на розгляд Верховної Ради України як законодавчого органу, тому що дійсно, поки що ці проблеми просто «притуплені» в зв'язку з воєнними подіями, проте це стане нашою проблемою в майбутньому. Тому звичайно і на мою думку, і, сподіваюсь, що і на думку нашого Інституту, такий баланс має забезпечуватися поетапною й економічно обґрунтованою імплементацією права Європейського Союзу. Тобто, не все похапцем взяли, обрали, прийняли в парламенті всі нормативні документи, які використовує Європейський Союз, а цей етап має бути поступовим, якщо можна так сказати. І принципом такої імплементації має стати економічна обґрунтованість. Тому що, якщо щось не є економічно обґрунтованим для України, навіщо тоді взагалі тягти з Європейського Союзу все

те, що може не відповідати, в принципі, нашому ринку. Я впевнений, що Україні доцільно використовувати перехідні періоди, допустимі механізми державної підтримки, інструменти торговельного захисту та спеціальні програми для малого і середнього бізнесу, національних виробників і відновлення логістичної інфраструктури. Водночас така підтримка повинна бути прозорою, пропорційною та сумісною з правилами конкуренції ЄС. Вважаю, що національний економічний інтерес слід захищати через підвищення конкурентоспроможності українського бізнесу, а не через довгострокову ізоляцію внутрішнього ринку. Дякую!

Заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор Гудіма Т.С.: Пане Михайло, ось читала Вашу роботу і дивлюся на стор. 69 Ви виділяєте, зважаючи на підставі даних, отриманих у результаті системного аналізу низки нормативно-правових актів та наукових джерел, а також з урахуванням міжнародних стандартів, Ви виділяєте принципи торговельної діяльності, як-то вміння передбачати ризики господарської діяльності, враховувати їх наслідки, націленість на досягнення кінцевого результату, прибутку, виокремлення комерційних пріоритетів, що передбачає постійне вивчення та знання усіх деталей торговельної діяльності, активного використання маркетингових підходів у прийнятті рішень, ну та інше, там, мобільності, доцільності – я не буду їх всі перелічувати, бачу, що Ви тут попередньо аналізуєте вітчизняне законодавство, і Закон України про зовнішньоекономічну діяльність, і принципи діяльності СОТ. От в мене питання: у чому полягає юридичний зміст ну, наприклад, принципу вміння передбачати ризики і у яких правових нормах він закріплений – чи то в наших законах, чи то в міжнародних документах – і які юридичні наслідки настають у разі недотримання цього принципу? І друге питання: буквально через сторінку Ви виділяєте вже іншу класифікацію. Не через сторінку, вибачте, перепрошую. В висновках до цього підрозділу на стор. 73 Ви виділяєте іншу систему принципів. І тут тих принципів, які ви виділяли попередньо, не міститься. Це Ваша вже інша класифікація? Чи це двома класифікаціями за різними критеріями Ви пояснюєте? Тобто Ви спочатку висунули одну класифікацію, а потім змінили свій підхід? От, будь ласка – якщо потрібно, можу повторити щось.

Сиротко М.В.: Ні, дякую за запитання, я відкрив стор. 69. Запропонований підхід до класифікації принципів торговельної діяльності є авторським і певною мірою творчим, проте він ґрунтується на глибокому аналізі практичних аспектів торгівлі. Хоча в науковій доктрині доцільність виокремлення таких категорій, як «передбачуваність», може бути предметом дискусії, їхня практична цінність у сучасних глобальних умовах є незаперечною. Суб'єкти торговельних відносин мають здійснювати превентивний аналіз ризиків ще на етапі планування правовідносин. Яскравим прикладом є проведення правового аудиту: ось буквально минулого тижня наша перевірка контрагента з Шанхаю дозволила виявити санкційні обмеження з боку ЄС, що унеможливило б подальшу реалізацію товару (у нашому прикладі, сонячних панелей) на європейському ринку. Отже, цей принцип забезпечує необхідний рівень правової визначеності та мінімізує господарські втрати.

Заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор Гудіма Т.С.: Дякую, шановний Михайле, за відповідь Вашу, але чи не зважаєте Ви на те, що цей принцип, а також принцип мобільності, оперативності – вони характеризують більше ефективність підприємницького управління, але не мають очевидного нормативного змісту, як принципи права? Тут, якщо Ви мобільний, то у Вас вдасться ця господарська торговельна діяльність і буде якийсь ефект. Якщо не мобільний, ну це

відповідно Ваша проблема, і не оперативний. Ну, тут таке. Просто я Вас запитала ще, в яких Ви документах, бо Ви тут просто пишете, що у результаті системного аналізу низки нормативно-правових актів, міжнародних стандартів – от де Ви саме знайшли ці принципи? І яка, на Вашу думку, може бути тут відповідальність, якщо суб'єкт господарювання не відповідає цим принципам? От, припустимо, мобільності, оперативності або орієнтації на прибуток.

Сиротко М.В.: Порушене питання щодо нормативного змісту принципів мобільності та оперативності є надзвичайно слушним для подальшої наукової рефлексії, над ним треба порозмірковувати. На моє переконання, ці засади мають об'єктивне підґрунтя у міжнародному праві, зокрема у преамбулах актів Світової організації торгівлі (СОТ). Акти СОТ акумулюють усталену світову практику і є правовими орієнтирами для держав-членів. Навіть крізь призму загальних принципів господарювання, їх слід розглядати як стандарти належної поведінки суб'єкта, що безпосередньо впливають на правовий статус сторін у торговельному обороті. Тобто, це зосередженість на принципах господарювання взагалі, так?

Заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Гудіма Т.С.:** На принципах, так, пане Михайле. Я Вас питаю за конкретні принципи, бо це дуже цікаво для мене, ця сфера цікава для мене, це моя тема і я Вас запитую, бо я не знайшла в міжнародних документах ніде таких принципів. І тут мені дуже цікаво, де Ви саме побачили, бо з тексту роботи я не побачила. Де саме Ви тут їх знайшли, такі принципи? Бо ми зараз працюємо з міжнародними організаціями по цифровізації торговельної діяльності і цифровізації торговельних документів, і тут важливо розуміти просто, де це міститься, щоб ми адаптували правильно наше українське законодавство до вимог міжнародних документів.

Сиротко М.В.: Мною було обрано творчий підхід до визначення цих критеріїв, але вони не є абстрактними, а прямо корелюють із реаліями торговельного права, викладеними у роботі, і якщо ми говоримо конкретно про стор. 69...

Заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Гудіма Т.С.:** Тут не саме йдеться за критерії. Я перепрошую, що перебиваю, тут не саме йдеться за критерії. Ви виділили конкретні принципи – якщо Ви їх відкрили, Ви можете на стор. 69 побачити ці принципи і прокоментувати. Наприклад, мобільності і оперативності.

Сиротко М.В.: Дозвольте наголосити на тому, що специфіка торговельної діяльності вимагає від суб'єктів особливої динаміки. Зокрема, у практиці міжнародного комерційного арбітражу (ось минулого тижня був такий арбітраж в Польщі, саме по вирішенню торговельного питання) при підготовці позовних заяв сторони часто апелюють до загальних засад законодавства та міжнародних стандартів. Коли конкретна норма не дає вичерпної відповіді, саме принципи, регламентовані у документах СОТ, стають тим правовим інструментарієм, на який посилаються арбітри для оцінки поведінки сторін.

Заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Гудіма Т.С.:** Тобто, оці всі принципи, вони містяться в документах СОТ?

Сиротко М.В.: Так, не в одному документі. Згадані принципи не зосереджені в одному нормативному акті, а розпорошені по численних угодах Світової організації торгівлі. Ці документи пропонують правові алгоритми для конкретних торговельних ситуацій та

враховують специфіку взаємодії з різними типами контрагентів, що й дозволяє виокремлювати їх як правові орієнтири.

Заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Гудіма Т.С.**: А як Ви будете визначати, чи оперативний, мобільний суб'єкт господарювання чи ні?

Сиротко М.В.: Це гарне питання. Думаю, можливо майбутні науковці напишуть дисертації з цього приводу. Питання розробки чітких критеріїв для оцінки оперативності чи мобільності суб'єкта господарювання є надзвичайно перспективним. Встановлення об'єктивних індикаторів для таких оціночних категорій може стати фундаментом для окремих ґрунтовних дисертаційних досліджень майбутніх науковців-правників.

Заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Гудіма Т.С.**: Тобто, Ви запропонували і створили всім проблем, щоб хтось обґрунтував той принцип, який Ви визнаєте? Ви думали так? Ми будемо тиснути на Вас, щоб Ви це питання розкрили, а не хтось з науковців! І ще одне. Я хотіла, як побажання, в принципі (якщо Ви там будете – ну, я так розумію, що на даному етапі ще можна виправляти роботу): по функціям ось я тут бачу, що Ви на базі трьох абзаців, таких маленьких, ну, буквально на сторінку, Ви просто проаналізували підходи вчених і виділили дев'ять функцій. Не вистачило мені аналізу Вашого. І де ці дев'ять функцій сховалися, може більш конкретизувати в цьому підрозділі 1.2 і щось дописати? Тобто, зараз я от бачу якийсь розрив між «заявлено у висновках» і «доведено в тексті». Ну, не вистачає аргументації.

Сиротко М.В.: Дякую, я собі зафіксував. Докладу зусиль, щоб врахувати висловлені пропозиції.

Старший науковий співробітник сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, доцент **Серебряк С.В.**: Пане Михайле, як відомо, з 01 липня 2026 р. в країнах Європейського Союзу почали діяти нові митні правила для міжнародних відправлень із товарами. Зміни стосуються, зокрема посилок з України до ЄС та впливають як на українських експортерів, так і на фізичних осіб, які надсилають товари або подарунки за кордон. Чи є, на Вашу думку, посилення митного контролю за дешевими транскордонними відправленнями виправданим засобом захисту добросовісної конкуренції, чи воно навпаки створює надмірні бар'єри для електронної торгівлі і споживачів? І друге питання: який підхід у вказаній сфері доцільно формувати Україні в процесі європейської інтеграції?

Сиротко М.В.: Дякую за питання, шановний Станіславе Вадимовичу. На мою думку, посилення контролю загалом є виправданим, оскільки попередня система створювала можливості для заниження вартості товарів, уникнення митних платежів, ввезення небезпечної продукції та нерівної конкуренції з підприємствами, які працюють на внутрішньому ринку ЄС. Водночас митний контроль не повинен перетворюватися на непропорційний бар'єр для сумлінних українських експортерів, особливо малого і середнього бізнесу. Тому Україні доцільно орієнтуватися не лише на посилення фіскального контролю, а на цифровізацію митних процедур, попереднє подання даних, простежуваність товару, ризик-орієнтований контроль та спрощене оформлення для добросовісних продавців. Необхідно також чітко розмежовувати комерційну електронну торгівлю і справжні некомерційні відправлення між фізичними особами. Для українського бізнесу держава має забезпечити роз'яснення нових правил, доступ до

електронних митних сервісів і можливість належного підтвердження українського походження товарів для застосування передбачених міжнародними угодами преференцій. Отже, на мій погляд, оптимальним є такий баланс: жорсткіший контроль ризикових відправлень одночасно зі спрощенням процедур для законної торгівлі.

Провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Ніколенко Л.М.:** Шановний дисертант, ми з Вами довго дискутували разом з Вашим науковим керівником стосовно відповідальності. І мене на теперішній час цікавить Ваша думка, чому сам факт запровадження воєнного стану не є достатньою підставою для звільнення сторін договору від відповідальності. Тобто, мені цікаво, чи змінилася Ваша думка, чи ні? Дякую.

Сиротко М.В.: Дякую за запитання, шановна Людмиле Миколаївно! І принагідно дякую Вам за час, приділений ґрунтовному вивченню моєї дисертації! Звичайно, що ставлення трішки змінилося, проте маю власний досвід, коли контрагенти не виконують зобов'язань і основний їх принцип те, що зараз воєнний стан. Вибачте, але вони отримали кінцеву продукцію і в повній мірі такий факт підтверджений, відповідно сам факт запровадження воєнного стану, він не може автоматично звільняти сторону договору від відповідальності. Це моя переконлива думка. І тут, якщо ми говоримо про суди, то саме суди мають визначати ось цей баланс, оскільки, дійсно, ми знаємо, що війна по-різному впливає на виконання кожного конкретного зобов'язання, проте це не може бути якоюсь певною «доктриною», що тільки так, тому що, значить, воєнний стан. Сторона, звичайно, що і в судовому порядку, і на рівні якоїсь претензійної роботи має довести безпосередній причинний зв'язок, де і як воєнний стан вплинув на неможливість належного виконання договору, тому що, наприклад, особливо це у мене популярно при експедируванні, коли кінцевий споживач товар отримав (товар йому довели з Китаю), а *«Платити я не можу, вибачте, бо у мене на підприємстві тільки 3 особи працює через воєнний стан!»*. Це нелогічно, і загалом, я наголошую, баланс повинен бути дотриманий. В сучасних наших умовах це питання не слід повною мірою зводити виключно до покладення відповідальності на бізнес, тому що і масовані удари, і навіть ось останні наші прильоти – вони показують те, що бізнес ефективно відновлюється, якщо його спонукати, тобто влада і на рівні держави, і на місцевому рівні, якщо певною мірою дає таку можливість (хоча б мінімально дати якусь змогу відновитися в період масованих обстрілів). Тому пріоритетом держави має бути не лише юридична оцінка порушення договору, а й створення певних умов для збереження безперервності – тобто, слід враховувати, що до цього довело: не тільки фактор війни, а ще й багато інших факторів. І держава могла би ефективно впливати на цей процес і, можливо, додатково сприяти забезпеченню безперервності торговельної діяльності. Думаю, необхідними є діалог держави, бізнесу, банківського сектору та контрагентів, пошук альтернативних способів виконання зобов'язань, зміна строків і маршрутів постачання, розосередження складських потужностей, кредитна підтримка, а також страхування воєнних ризиків. Саме такий підхід уже був визначений урядом після останніх ударів, йдеться зокрема про кредитну підтримку підприємств, децентралізацію логістики, розширення митних коридорів, страхування воєнних ризиків та надання бізнесу доступу до приміщень для розосередження складів. Отже, форс-мажор має оцінюватися індивідуально, але правова реакція держави на наслідки війни повинна бути спрямована передусім на підтримку життєздатності підприємств, збереження робочих місць і стабільності постачання товарів. Дякую!

Провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Ніколенко Л.М.:** Дякую!

Завідувач сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Теремецький В.І.:** Шановний Михайле Володимировичу, європейське законодавство поступово посилює, як відомо, обов'язки онлайн-платформ (найбільш відомими в Україні є, як на мене, «Prom.ua», «Rozetka» – ну це без реклами) щодо ідентифікації продавців, реагування на повідомлення про небезпечні товари та інформування споживачів. Отже, як на Вашу думку, чи повинен маркетплейс нести солідарну відповідальність із продавцем, якщо останній перебуває за межами держави або фактично недоступний для споживача? І друге питання, яке впливає з першого: де проходить межа між статусом інформаційного посередника та повноцінного учасника торговельних правовідносин? І, шановний Михайле Володимировичу, прошу відповісти коротко, бо я бачу, що Ви в темі, Ви розумієтеся, і мені все зрозуміло. Коротенько, бо в мене є ще питання.

Сиротко М.В.: Так, дякую за запитання, шановний Владиславе Івановичу. На мою думку, солідарна відповідальність маркетплейсу не повинна наставати автоматично лише через те, що продавець перебуває за кордоном чи є фактично недоступним. Такий підхід надмірно розширив би відповідальність інформаційних посередників і міг би стримувати розвиток електронної торгівлі (тому що все одно ми розуміємо, що без цього ніяк – в тому числі, і без «Prom.ua», і без «Rozetka»). Водночас платформа має відповідати разом із продавцем, якщо вона фактично вийшла за межі нейтрального посередництва, наприклад приховала або належно не перевірила особу продавця, представила товар від власного імені, контролювала істотні умови продажу, приймала оплату, організовувала доставку чи повернення або ж створила у споживача обгрунтоване враження, що саме вона є продавцем чи контролює його діяльність. Якщо Ви згадали про ЄС, то подібний підхід закріплено в Акті про цифрові послуги ЄС. Додатковою підставою відповідальності має бути невиконання спеціальних обов'язків платформи, зокрема ідентифікації та простежуваності продавців, оперативного реагування на повідомлення про небезпечний товар, припинення його пропонування та співпраці з органами ринкового нагляду. Такі обов'язки вже передбачені Актом про цифрові послуги та Загальним регламентом ЄС про безпечність продукції.

Старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук **Кулик О.І.:** Дякую, шановний Руслане Аятшаховичу! Шановний Михайле Володимировичу, в мене виникло коротке питання до Вас. Ви у дисертації обгрунтовуєте, підтримуєте думку, що особливу увагу слід приділити питанням легалізації розрахунків із використанням віртуальних активів, які є невід'ємною складовою успішного розвитку електронної комерції. От хотів у Вас уточнити: я повністю підтримую Вашу тезу, згоден з Вами і хотів би уточнити, чи Ви це лишаєте як подальший напрям удосконалення, чи у Вас є якесь авторське бачення того, як мають відбуватися розрахунки з віртуальними активами, чи всі віртуальні активи мають слугувати розрахунком в електронній комерції? От хотів би почути Вашу думку з цього приводу.

Сиротко М.В.: Дуже дякую Вам за запитання – і тут моя відповідь і так, і ні. Моя позиція у цьому питанні діалектична: вона поєднує як визнання вже зроблених кроків, так і констатацію необхідності подальшої глибокої нормативної деталізації. Але для того, щоб написати цей текст, який можна запропонувати вже як «нормативістику майбутнього», треба просто поцікавитися, як воно робиться в світі, тобто для України усе це має базуватися на глибокому аналізі світового досвіду. Наприклад, ми бачимо ефективність моделі, яка успішно функціонує у Китаї. Її суть

полягає у максимальній гнучкості: суб'єкти господарювання приймають оплату в будь-якому ліквідному активі чи валюті, яка тільки існує в світі, які згодом через налагоджені механізми конвертації трансформуються у національну валюту юань. Думаю, саме такий підхід ми маємо імплементувати у вітчизняне законодавство, саме така модель має працювати в Україні. Чому це критично важливо для України саме зараз? Впровадження віртуальних активів у легальний обіг не послабить, а навпаки підтримає гривню. Створюючи умови для високої ліквідності гривні через інтеграцію з криптоактивами, ми пропонуємо бізнесу надійний правовий інструмент, який мінімізує ризики, пов'язані із коливаннями курсу традиційних іноземних валют (як-то, долара США). Також не є таємницею, що віртуальні активи вже давно інтегровані в український бізнес-простір, і наше завдання як правознавців – перевести вказані процеси з площини фактичного використання у площину правового регулювання. Головне моє завдання як «господарника» – отримати прибуток від операцій з віртуальними активами і щоб такий прибуток став прозорим, наповнював державний бюджет, сприяв розвитку малого і середнього бізнесу. Таким чином, на мою думку, легалізація розрахунків у сфері електронної комерції – це не якась відтермінована перспектива, а невідкладне завдання. Ми маємо напрацьований науковий базис (так, у наших шановних колег в Інституті багато напрацювань з цього приводу) і розвинену інфраструктуру обмінних інституцій (вже існує багато обмінних організацій, які конвертують криптовалюти у будь-яку валюту світу), тому перехід до активної фази впровадження цих норм у торговельну практику повинен відбутися якомога швидше. Дякую Вам!

Старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук **Кулик О.І.**: Дякую, я задоволений відповідями.

Провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Деревянко Б.В.**: Шановний Михайле Володимировичу, у мене одне не дуже велике питання, яке складається з двох частин. Я думаю, Ви знаєте, що буквально минулого тижня в ЄС розпочалося застосування нових вимог Акта про штучний інтелект щодо прозорості і заборони маніпулятивних практик. У сучасній електронній торгівлі алгоритми вже визначають персоналізовані ціни, рекомендації товарів, черговість пропозицій, доступ продавців до споживача. На Ваш погляд, чи має господарське законодавство встановлювати спеціальний режим відповідальності за використання алгоритмів і також де, на Вашу думку, проходить межа між допустимою комерційною персоналізацією та неправомірним маніпулюванням поведінкою споживача? Як от тут бути по відношенню до продавця товару і по відношенню до покупця? Дякую.

Сиротко М.В.: Дякую Вам за запитання, шановний Богдане Володимировичу. На мою думку, спеціальний режим потрібен, але він має бути ризик-орієнтованим, а не встановлювати автоматичну відповідальність за будь-яке використання алгоритму. Відповідальність, про яку Ви говорите, слід розподіляти між розробником, оператором платформи та продавцем залежно від того, хто визначав параметри системи, контролював її застосування і отримував комерційну вигоду. Допустимою є персоналізація, за якої споживач поінформований про її застосування, персональні дані обробляються правомірно, основні параметри рекомендацій зрозумілі, а споживач зберігає реальну свободу вибору. Неправомірне маніпулювання починається тоді, коли алгоритм приховано використовує оманливі прийоми або вразливості особи, істотно обмежує її здатність прийняти поінформоване рішення та спонукає до придбання, якого вона за інших умов не здійснила б. Тому для України доцільно встановити обов'язки щодо прозорості алгоритмів, повідомлення про персоналізовану ціну, збереження цифрового сліду прийнятих

рішень, можливості людського перегляду та недопущення дискримінаційного ранжування. Відповідальність повинна наставати за порушення цих обов'язків і за доведений зв'язок між алгоритмічним рішенням та заподіяною шкодою. Проте це є можливим в мирний час. Сьогодні питання національної безпеки є пріоритетними.

Провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Деревянко Б.В.**: Я зрозумів відповідь, шановний колего.

Головний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Устименко В.А.**: У мене таке питання: в останньому положенні наукової новизни першого рівня мова йде про модель господарсько-правового регулювання торговельної діяльності. Як Ви її бачите? Там підхід через інституційну складову, але в ідеалі має скластися в сучасних умовах цифровізації, воєнних викликів, пошкодження майна якась модель, яка відрізняється від існуючої. От Ваше бачення цієї моделі?

Сиротко М.В.: Дякую за запитання, шановний Володимире Анатолійовичу! У новизні першого рівня я обґрунтував інноваційну модель регулювання (власне, тому вона й винесена у перший рівень), архітектоніка якої базується на визначених засадах. По-перше, це ефективність як універсальний критерій та «лакмусовий папірець». Перекоаний, що категорія ефективності має стати наріжним каменем для усіх майбутніх досліджень у доктрині господарського права. Будь-який правовий інститут чи регуляторний механізм повинен проходити крізь призму цього критерію. Якщо система показує результативність, ми приймаємо її за основу та деталізуємо, якщо ж ні – вона потребує негайної трансформації. Фундаментом моделі є критичне зіставлення вітчизняного правового поля зі світовими стандартами регулювання торговельної діяльності. Це дозволяє виявити та нівелювати існуючі бар'єри, зокрема у питанні міжнародного доступу до ринків, спираючись на наявний успішний досвід іноземних юрисдикцій. Водночас модель не є статичною, вона розроблена з урахуванням викликів цифровізації та специфіки воєнного стану. Особливу увагу приділено системному оновленню законодавства, що є критично важливим в умовах пошкодження активів та інфраструктури. Ну і спрямування на повоєнне відновлення: торговельна діяльність розглядається не просто як процес обміну, а як стратегічний ресурс для соціально-економічного розвитку держави. Вважаю, що саме гармонізована і ефективна модель господарсько-правового регулювання має стати ключовим інструментом для швидкої відбудови національної економіки у поствоєнний період. Усе наведене детально обґрунтовано на стор. 143, 177, 178, 202, 203, 213 дисертації. Дякую!

Головний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Устименко В.А.**: Скажіть, а якимось елементом цієї моделі програму «Купуй українське» (Ви знаєте, так?) Ви бачите?

Сиротко М.В.: Якщо говорити навіть просто як звичайний споживач, пересічний (той, що кожного дня ходить до магазину), то бачу. Так, програма «Купуй українське» є не лише вдалим маркетинговим інструментом, а й дієвим, як на мій погляд, механізмом реалізації національної економічної політики. Для мене очевидним є те, що розвиток подібних ініціатив має стати одним із пріоритетних завдань сучасної науки господарського права. Ключовим викликом тут постає необхідність забезпечення паритету між захистом національних економічних інтересів та

виконанням міжнародних зобов'язань, зокрема в контексті інтеграції до правового простору ЄС (з цього приводу було питання, не пам'ятаю від кого – здається, від шановної Юлії Андріївни). Програма «Купуй українське» виступає яскравим показником того, як держава може ефективно захищати вітчизняного виробника. Українські товари (наприклад, ті ж соки, солодощі, цукерки тощо) за своєю якістю часто не лише не поступаються, а й переважають закордонні аналоги, що створює природні передумови для їх підтримки на законодавчому рівні. Тому впровадження і правове забезпечення таких програм виконує низку стратегічних функцій: стимулює систему торгівлі та створює сприятливі умови для діяльності внутрішніх суб'єктів господарювання, підтримує національних виробників та експортерів, що дозволяє їм посилювати свої позиції на ринку, забезпечує конкурентні переваги українського бізнесу, що в підсумку сприяє зміцненню економічного суверенітету держави. Дякую!

Завідувач відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Джабраїлов Р.А.**: На фоні тих подій, які відбуваються в нашій країні (про це вже і колеги питали Вас, але дещо інший зріз був і акцент у питаннях), одним із ключових викликів для торговельної діяльності в умовах війни є необхідність посиленого державного втручання у ціноутворення, логістику, імпорт, експорт, забезпечення критичними товарами та виконання господарських зобов'язань. Де, на Вашу думку, проходить допустима межа, як Ви бачите ось цю «золоту середину» між захистом публічного інтересу та надмірним обмеженням свободи підприємництва? Дякую!

Сиротко М.В.: Щиро дякую за питання, шановний Руслане Аятшаховичу! На мою думку, такою межею є принцип пропорційності державного втручання, який я детально розглянув у дисертації. Обмеження свободи підприємництва мають бути встановлені законом, переслідувати конкретну легітимну мету, бути необхідними для захисту критично важливих публічних інтересів і не виходити за межі, потрібні для її досягнення. В умовах війни допустимими є тимчасові заходи щодо критичних товарів, логістичних маршрутів або зовнішньої торгівлі, однак вони повинні мати чіткі строки, прозорі критерії застосування, недискримінаційний характер і можливість судового контролю. Державне регулювання має усувати конкретний ризик, а не підміняти собою ринкові механізми. Дякую!

Завідувач відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Джабраїлов Р.А.**: Дякую за відповідь. Дуже цікава аргументація.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Петруненко Я.В.**:

Шановні колеги, дякую Вам за приділений час на детальне ознайомлення із дисертацією Михайла Володимировича, за Вашу участь у нашому сьогоднішньому засіданні відділу, за цікаві запитання і коментарі. З вашого дозволу, хотів би сказати про наступне. Дисертаційна робота присвячена комплексному вирішенню актуального наукового завдання, що полягає у визначенні сучасної господарсько-правової природи торговельної діяльності, встановленні закономірностей трансформації правового регулювання товарного обігу під впливом цифровізації, воєнного стану та європейської інтеграції, а також у розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо його подальшого вдосконалення. У процесі підготовки дисертації Михайло Володимирович виявив себе як самостійний, відповідальний і методологічно зрілий дослідник, котрий послідовно формував власне бачення досліджуваної проблематики, критично оцінював

наявні доктринальні підходи, виявляв прогалини й суперечності правового регулювання та пропонував аргументовані способи їх подолання. Особливо слід підкреслити здатність Михайла Володимировича працювати зі складними, багаторівневими правовими явищами. Досліджувана проблематика, з огляду на свою комплексність, потребувала одночасного врахування положень господарського, цивільного, податкового, митного, інформаційного законодавства, а також профільних нормативно-правових актів у сфері електронної комерції, електронної ідентифікації, електронного документообігу та захисту персональних даних. Дисертант продемонстрував спроможність як аналізувати ці нормативні масиви окремо, так й установлювати їх системні зв'язки та визначати їх місце у цілісному механізмі правового забезпечення торговельної діяльності. Науковий стиль Михайла Володимировича характеризується прагненням до системності, практичної спрямованості і юридичної визначеності. Він намагається встановити причини виникнення недоліків правового регулювання, визначити юридичні наслідки та запропонувати конкретні дієві способи нормативного або правозастосовного їх вирішення. Саме ця риса надає підстави характеризувати дисертанта як сформованого науковця, здатного самостійно розробляти складні проблеми правничої науки. Під час підготовки дисертації Михайло Володимирович продемонстрував високий рівень академічної доброчесності, максимально відповідальне ставлення до джерельної бази, коректність наукової полеміки та належну культуру юридичного письма. Він дійсно здатний самостійно формулювати наукові проблеми, обирати адекватний методологічний інструментарій, аргументовано відстоювати власну позицію та конструктивно сприймати фахові зауваження. Важливо, що здобувач не уникає дискусійних питань і не підміняє їх звичайним описом законодавства, а прагне запропонувати власне юридичне вирішення. Достовірність і обґрунтованість наукових положень забезпечено належною методологічною основою дослідження. Здобувачем було використано історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-логічний, аксіологічний та інші методи наукового пізнання. У роботі їх застосування не має декларативного характеру, а відповідає змісту конкретних дослідницьких завдань. Автор опрацював значний обсяг наукових, нормативно-правових, статистичних та правозастосовних матеріалів, що забезпечило належну доказовість сформульованих положень і висновків у роботі. Сукупність одержаних результатів дає підстави констатувати, що Михайло Володимирович сформувався як самостійний і перспективний науковець, який володіє сучасною методологією юридичного дослідження, має системне правове мислення та значний потенціал для подальшого розроблення фундаментальних і прикладних проблем господарського права. Його наукові інтереси є актуальними, послідовними, орієнтованими на вирішення реальних проблем розвитку економіки й правової системи України. Упродовж періоду навчання в аспірантурі та підготовки дисертації Михайло Володимирович в повному обсязі й у встановлені строки виконав індивідуальний навчальний план і індивідуальний план наукової роботи здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії. Він успішно опанував освітню складову освітньо-наукової програми, набув передбачених програмою загальних і фахових компетентностей, послідовно виконав усі етапи дисертаційного дослідження, належним чином оприлюднив та апробував його основні результати. Робота здобувача над дисертацією характеризувалася системністю, самостійністю, дотриманням установленого графіка та відповідальним виконанням рекомендацій наукового керівника.

Підсумовуючи викладене, видається можливим зазначити, що дисертація Сиротка М.В. на тему «Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій одержано нові науково обґрунтовані результати, котрі мають теоретичне та практичне значення для науки господарського права. За актуальністю,

науковою новизною, ступенем обґрунтованості положень і висновків, теоретичним та практичним значенням дисертація відповідає спеціальності 081 «Право», а також відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40 і може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України». Як науковий керівник, вважаю, що представлена дисертаційна робота «Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності» є завершеною науковою працею, а її автор Сиротко Михайло Володимирович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Дуже Вам дякую і сподіваюсь на Вашу підтримку!

Рецензенти дисертаційної роботи наголосили на позитивних аспектах дослідження та висловили свої побажання, зауваження й пропозиції:

Старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук **Кулик О.І.** та старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Дутов М.М.:**

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній для сучасної науки господарського права проблематиці правового забезпечення торговельної діяльності в умовах трансформації економіки, цифровізації суспільних відносин, воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Автором порушено широке коло теоретичних і прикладних питань, пов'язаних із визначенням поняття та правової природи торговельної діяльності, характеристикою її суб'єктного складу, принципів та функцій, аналізом форм і методів державного регулювання, особливостей електронної комерції, цифрової логістики, електронного документообігу, електронних розрахунків, а також оцінкою ефективності господарсько-правового регулювання торговельної діяльності у контексті соціально-економічного розвитку та повоєнного відновлення України.

Позитивної оцінки заслуговує прагнення автора комплексно дослідити сучасні тенденції розвитку торговельної діяльності, врахувати міжнародний досвід та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства. Дисертація характеризується значним обсягом опрацьованого нормативного матеріалу, судової практики та наукових джерел, охоплює широкий спектр проблем правового регулювання електронної комерції. Разом з тим, видається доцільним висловити низку зауважень до дисертаційного дослідження.

1. У межах наукової новизни здобувачем уперше «розроблено систему господарсько-правових критеріїв оцінювання надійності електронного документообігу у сфері торговельної діяльності, яка дає змогу визначати юридичну придатність електронного документа для підтвердження торговельної операції, виконання господарських зобов'язань та використання як належного доказу під час вирішення господарських спорів. До таких критеріїв віднесено автентичність, цілісність документа, ідентифікацію підписанта, фіксацію часу, збереження

електронного сліду, доказову придатність та неможливість безпідставного заперечення авторства» (с. 29).

Позитивно відзначаючи напрацювання даних критеріїв необхідно звернути увагу, що в роботі бракує цілісного обґрунтування того, як автор дійшов до таких висновків. Обґрунтування зазначеного висновку певною мірою міститься у межах підрозділу 2.1 «Електронна комерція та е-консалтинг як сучасні форми торговельної діяльності» (с. 95-99). У той же час дисертація містить окремий профільний підрозділ 2.3 «Цифрова логістика та електронний документообіг як елементи торговельної діяльності в умовах цифровізації економіки».

Розміщення фундаментальних критеріїв та методики аудиту ЕДО в підрозділі про е-комерцію (2.1) ще до початку безпосереднього аналізу електронного документообігу в профільному підрозділі (2.3) ускладнює сприйняття авторської аргументації.

2. На с. 30 дисертації автор стверджує, що ним удосконалено положення щодо «понятійного розмежування електронного розрахунку та електронного платежу у сфері торговельної діяльності на підставі їх особливих ознак, що визначають правову природу відповідних дій, їх місце у механізмі виконання грошового зобов'язання, суб'єктний склад, момент виконання, порядок підтвердження оплати та правові наслідки порушення платіжної дисципліни. Електронний розрахунок запропоновано розглядати як ширший господарсько-правовий процес виконання грошового зобов'язання у межах торговельного правочину із застосуванням електронних платіжних засобів, платіжних інструментів або цифрових платіжних сервісів, тоді як електронний платіж як окрему платіжну операцію, що здійснюється в межах такого процесу».

На с. 114 автор зазначає, що електронний розрахунок є господарсько-правовою категорією, що позначає виконання грошового зобов'язання учасника торговельних відносин у безготівковій формі з використанням електронних платіжних засобів чи інструментів; електронний платіж – це платіжно-правова (технологічна за змістом) категорія, що позначає окрему платіжну операцію як юридично значущу дію в межах платіжної системи.

Автор зазначає, що електронний розрахунок у сфері торговельної діяльності доцільно розуміти як господарсько-правовий процес виконання грошового зобов'язання, що виникає з торговельного правочину та здійснюється із застосуванням електронних платіжних засобів, платіжних інструментів, платіжних застосунків, платіжних пристроїв, цифрових платіжних сервісів або інших дистанційних каналів доступу (с. 116).

У той же час «електронний платіж» автор пропонує розуміти як такий, що здійснюється за допомогою платіжного інструменту, реалізованого на будь-якому носії, що містить в електронній формі дані, необхідні для ініціювання платіжної операції та/або здійснення інших операцій, визначених договором з емітентом. (с. 114).

З цього вбачається, що навіть попри змістовне розмежування вказаних понять визначаються вони практично однаково, що ускладнює їх розмежування на практиці.

3. Дисертації загалом властива декларативність деяких висновків, адже чимало виявлених прогалин здобувач пропонує вирішувати шляхом ухвалення нових законів: Закону України «Про консалтингову діяльність та консалтингові послуги» (с. 105); Закону України «Про електронні торговельні документи» (с. 135); Закону України «Про здійснення господарсько-торговельної діяльності в Україні та суб'єктами господарювання України за її межами» (с. 182-183). При цьому в дисертації відсутні детальні концептуальні законопроекти чи чіткі регуляторні механізми їхнього впровадження.

В роботі наявна також низка недоліків редакційного характеру.

4. Зокрема, на с. 53 автор цитує праці О. П. Віхрова, В. В. Сергієнко, М. К. Кулави, О. В. Буткевича, С. В. Томчишена проте уже на с. 55 автор знову цитує ті самі праці зазначених вчених. Зазначений редакційний недолік варто усунути.

Загалом наведені зауваження стосуються дискусійних наукових положень чи редакційних недоліків. З огляду на це, дисертаційна робота може бути винесена на публічну презентацію здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії Сиротком М.В. результатів свого дисертаційного дослідження.

Сиротко М.В.: Дякую шановним Олегу Ігоровичу і Михайлу Михайловичу. З Вашого дозволу, готовий надати деякі коментарі по окремим позиціям, на які Ви звернули увагу.

По першому зауваженню вважаю за необхідне уточнити, що система господарсько-правових критеріїв оцінювання надійності електронного документообігу у сфері торговельної діяльності сформульована на підставі проведеного в дисертації аналізу електронного підпису, електронних довірчих послуг, електронного документа, цифрового середовища обігу електронних документів, а також доказового значення електронних документів у торговельних правовідносинах. Так, у підрозділі 2.1 дисертації на стор. 95 і далі обґрунтовано перехід від суто технологічного розуміння електронного підпису до інституційного рівня аналізу електронного документообігу. Я прямо зазначаю, що науковий внесок дослідження полягає у зміщенні акценту з технологічного рівня електронного підпису на інституційний рівень, який базується на визначенні суб'єкта, що гарантує автентичність та безпеку цифрового середовища обігу електронних документів. Саме ця аргументація покладена в основу таких критеріїв, як автентичність електронного документа, цілісність його змісту, ідентифікація підписанта та довіра до цифрового середовища.

На стор. 95-96 дисертації розкрито публічно-правову та приватноправову вертикалі електронного документообігу. У межах публічно-правової вертикалі гарантом автентичності та цілісності інформації визначено державу через кваліфіковані електронні довірчі послуги, Довірчий список, кваліфікований електронний підпис, кваліфіковану електронну позначку часу та інтеграцію з державними реєстрами. У межах приватноправової вертикалі юридична сила електронного документа пов'язується з технологічним типом підпису, договірним оформленням взаємодії сторін та можливістю перевірки відповідного цифрового середовища. Зазначені положення безпосередньо обґрунтовують критерії автентичності, цілісності, ідентифікації підписанта, фіксації часу та неможливості безпідставного заперечення авторства.

На стор. 97 дисертації наведено таблицю «Методика правового аудиту приватного сервісу електронного документообігу перед його впровадженням у діяльність суб'єктів електронної торгівлі». У таблиці визначено п'ять критеріїв аудиту: технологічний тип підпису, договірне регулювання взаємодії, фіксація часу підписання, гарантії цілісності та аудиту, статус надавача послуг. Зазначена мною таблиця має цілком практичне призначення і конкретизує, яким чином частина господарсько-правових критеріїв надійності електронного документообігу може застосовуватися під час перевірки приватного сервісу електронного документообігу перед його використанням у сфері електронної торгівлі. Тому Таблиця є не заміною всієї системи критеріїв, а прикладним інструментом їх практичної реалізації.

На стор. 98-99 дисертації додатково проаналізовано нормативні засади електронного документообігу. Зокрема, розкрито значення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», відповідно до якого електронний документ визнається оригіналом за умови наявності електронного підпису, що відповідає встановленим вимогам. У цій частині роботи обґрунтовано, що електронний підпис виступає ключовим елементом забезпечення правової сили електронного договору, оскільки гарантує ідентифікацію підписувача й цілісність

документа. Також зазначено, що збереження електронного договору у відповідному форматі забезпечує його доступність для перевірки та використання як доказового матеріалу у разі спору. Отже, саме на стор. 98-99 дисертації нормативно обґрунтовано критерії ідентифікації підписанта, цілісності документа, збереження, перевірюваності та доказової придатності електронного документа.

У висновках до розділу 2 на стор. 140 дисертації проведено дослідження узагальнено мною у вигляді системи господарсько-правових критеріїв оцінювання надійності електронного документообігу у сфері торговельної діяльності. До таких критеріїв віднесено автентичність електронного документа, цілісність його змісту, ідентифікацію підписанта, фіксацію часу створення та підписання, збереження електронного сліду, доказову придатність і неможливість безпідставного заперечення авторства. У цьому ж висновку визначено практичне значення зазначених критеріїв: вони дають змогу встановити юридичну придатність електронного документа для підтвердження торговельної операції, виконання господарського зобов'язання та використання як належного доказу під час вирішення господарського спору.

У загальних висновках на стор. 218 дисертації зазначене положення відображено як підсумковий результат дослідження цифрової логістики та електронного документообігу. У цьому пункті електронний документообіг у сфері торговельної діяльності запропоновано оцінювати за сукупністю правових критеріїв, серед яких автентичність документа, цілісність його змісту, можливість ідентифікації підписанта, фіксація часу створення та підписання, збереження електронного сліду, доказова придатність документа, неможливість безпідставного заперечення авторства та здатність документа бути використаним у разі спору.

Стосовно другого зауваження одразу скажу, що воно є слушним у частині потреби максимально чіткого редакційного розмежування відповідних дефініцій. Водночас, у дисертації проведено змістовне розмежування електронного розрахунку та електронного платежу, яке ґрунтується на їх різній правовій природі, місці у механізмі виконання грошового зобов'язання та різних правових наслідках для учасників торговельної операції.

У положеннях наукової новизни на стор. 31 дисертації електронний розрахунок та електронний платіж розмежовано не лише термінологічно, а й за їх особливими ознаками. Зокрема, зазначено, що таке розмежування здійснюється з урахуванням правової природи відповідних дій, їх місця у механізмі виконання грошового зобов'язання, суб'єктного складу, моменту виконання, порядку підтвердження оплати та правових наслідків порушення платіжної дисципліни. У цьому ж положенні електронний розрахунок визначено як ширший господарсько-правовий процес виконання грошового зобов'язання у межах торговельного правочину, тоді як електронний платіж охарактеризовано як окрему платіжну операцію, що здійснюється у межах такого процесу.

У підрозділі 2.2 дисертації на стор. 112 обґрунтовано саму потребу такого розмежування. Там я принагідно звертаю увагу на відсутність єдиного підходу до співвідношення термінів «розрахунок» і «платіж», оскільки в одних джерелах вони фактично ототожнюються, а в інших розмежовуються. Отже, моє авторське розмежування зазначених понять є реакцією на реальну термінологічну і правозастосовну проблему, яка існує у сфері електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності.

Ключове змістовне розмежування електронного розрахунку та електронного платежу наведено на стор. 116 дисертації. У цій частині роботи зазначено, що електронний розрахунок характеризує зобов'язально-правовий результат торговельної операції, пов'язаний із належним виконанням грошового зобов'язання між сторонами торговельного правочину. Натомість електронний платіж відображає окрему платіжну операцію, що забезпечує ініціювання, переказ

або зарахування коштів у межах платіжної інфраструктури. На стор. 116-117 дисертації цей підхід додатково конкретизовано через загальне співвідношення категорій «розрахунок» і «платіж». У висновках до розділу 2 на стор. 140 дисертації зазначене положення узагальнено як результат проведеного мною дослідження. У загальних висновках на стор. 218-219 дисертації розмежування електронного розрахунку та електронного платежу додатково розкрито через їх практичне співвідношення.

Дякую за увагу!

Провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Ніколенко Л.М.** та провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки, доктор юридичних наук, професор **Деревянко Б.В.:**

Дисертаційне дослідження М.В. Сиротка присвячене комплексному дослідженню господарсько-правового регулювання торговельної діяльності в сучасних умовах цифровізації економіки, європейської інтеграції, воєнного стану та повоєнного відновлення України. Обрана тема є актуальною як з наукової, так і з практичної точки зору, оскільки сучасна торгівля вже давно вийшла за межі традиційних форм товарообігу та функціонує в умовах активного розвитку електронної комерції, цифрових платформ, електронних розрахунків, цифрової логістики, електронного документообігу та нових моделей взаємодії суб'єктів господарювання. За таких умов особливого значення набуває формування сучасної моделі господарсько-правового регулювання торговельної діяльності, здатної забезпечити належний баланс між свободою підприємництва, інтересами держави та захистом прав учасників торговельних правовідносин.

Актуальність теми дослідження додатково посилюється необхідністю адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу, реформування господарського законодавства, розвитку цифрової економіки та необхідністю забезпечення стійкості торговельної діяльності в умовах воєнного стану. У цьому аспекті тема дисертації є своєчасною та відповідає сучасним напрямкам розвитку науки господарського права.

Дисертаційна робота має логічну структуру та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Побудова роботи є послідовною і забезпечує поступовий перехід від дослідження загальнотеоретичних положень до аналізу сучасних проблем господарсько-правового регулювання торговельної діяльності та вироблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Позитивної оцінки заслуговує те, що автор не обмежився аналізом чинного законодавства, а намагався комплексно дослідити сучасні тенденції розвитку торговельної діяльності, поєднавши питання традиційної торгівлі із проблематикою цифровізації, електронної комерції, електронних розрахунків, цифрової логістики, електронного документообігу, розвитку цифрових платформ та особливостей функціонування торговельної діяльності в умовах воєнного стану.

Перший розділ дисертації присвячений дослідженню теоретико-методологічних засад торговельної діяльності. Автор аналізує історію розвитку торгівлі, формування правового регулювання торговельних відносин, визначає поняття торговельної діяльності, її принципи, функції, суб'єктний склад, а також досліджує форми та методи державного регулювання. Позитивним є прагнення автора розглядати торговельну діяльність як складне господарсько-правове явище, що поєднує приватноправові, публічно-правові та організаційно-господарські елементи. Разом із тим історичний огляд подекуди має описовий характер і містить значний

обсяг загальноєкономічного матеріалу, який не завжди безпосередньо впливає на розкриття основної наукової проблематики дисертації.

Другий розділ є найбільш змістовним та науково важливим. Саме у ньому зосереджені основні авторські напрацювання щодо правового регулювання відносин за посередництва електронної комерції, електронних розрахунків, цифрової логістики та електронного документообігу. Заслугує на підтримку спроба автора комплексно розглянути цифрову інфраструктуру торговельної діяльності як взаємопов'язану систему правових та організаційних елементів. Позитивним є також запропоноване розмежування понять «електронний розрахунок» та «електронний платіж», що має практичне значення для визначення моменту виконання грошового зобов'язання, підтвердження факту оплати та встановлення відповідальності учасників розрахункових правовідносин. Разом із тим окремі положення цього розділу потребують більш глибокого нормативного обґрунтування та зіставлення із чинним законодавством України і правом Європейського Союзу. Наприклад, не можна повністю погодитися з висновком автора про можливість розглядати електронний документообіг, електронні розрахунки та цифрову логістику як складові єдиного господарсько-правового механізму торговельної діяльності без чіткого визначення їх взаємодії, юридичних фактів, що обумовлюють виникнення відповідних правовідносин, а також меж відповідальності кожного з учасників цифрового торговельного обороту. У запропонованій моделі зазначені питання залишилися недостатньо розкритими.

У третьому розділі досліджуються сучасні проблеми торговельної діяльності, особливості її здійснення в умовах воєнного стану та перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції і повоєнного відновлення України. Автор правильно звертає увагу на необхідність удосконалення державного регулювання, розвитку цифрової інфраструктури, підтримки внутрішнього ринку та гармонізації законодавства. Водночас окремі підрозділи цього розділу частково дублюють один одного, зокрема питання оцінки ефективності господарсько-правового регулювання та значення торговельної діяльності у соціально-економічному розвитку України, що певною мірою знижує цілісність викладу матеріалу.

Наукова новизна роботи загалом справляє позитивне враження. Автором сформульовано низку положень, спрямованих на вдосконалення господарсько-правового регулювання торговельної діяльності. Разом із тим окремі положення потребують більш переконливого обґрунтування.

1.3 урахуванням наявності у нині нечинному ГК України Глави 30 «Особливості правового регулювання господарсько-торговельної діяльності» логічною виглядала зміна назви і пунктів плану дисертації. З іншого боку, спеціальність «Право» дозволяє проведення у межах дисертації аналізу відносин у сфері торгівлі не лише за участі суб'єктів господарювання.

2. Викликає наукову дискусію запропонована автором систематизація принципів торговельної діяльності шляхом їх поділу на економіко-технологічні, регуляторно-захисні та етико-комунікаційні. Із тексту дисертації не повною мірою зрозуміло, який саме критерій покладено в основу такої класифікації та чому запропонований підхід є більш обґрунтованим порівняно з традиційними підходами, що використовуються у теорії господарського права.

3. Не можна повною мірою погодитися із запропонованим автором розширеним визначенням торговельної діяльності. Включення до її змісту логістичних, інформаційних, сервісних та інших допоміжних елементів фактично розмиває межі між власне торговельною діяльністю та іншими видами господарської діяльності. За такого підходу торговельна діяльність охоплює не лише безпосередньо процес реалізації товарів, а й низку самостійних видів господарської діяльності, які мають власний предмет правового регулювання,

специфічний суб'єктний склад та особливості правового режиму. Зокрема, логістична діяльність, інформаційне забезпечення, електронний документообіг і цифрові сервіси можуть використовуватися не лише у сфері торгівлі, а й у виробничій, транспортній, фінансовій та інших сферах господарювання. У зв'язку з цим недостатньо переконливо обґрунтовано, чому зазначені елементи запропоновано розглядати як складові саме торговельної діяльності, а не як самостійні інститути господарського права, що забезпечують її здійснення.

4. Запропоноване автором розмежування понять «електронний розрахунок» та «електронний платіж» заслуговує на увагу як спроба уточнення понятійного апарату господарського права. Водночас наведена аргументація не дає достатніх підстав для висновку про необхідність виокремлення цих категорій як самостійних правових конструкцій. У роботі не повною мірою доведено, що чинне законодавство або правозастосовна практика породжують колізії, які неможливо вирішити без запропонованого розмежування. Крім того, недостатньо розкрито, які саме нові юридичні наслідки матиме запропонований підхід для виконання грошових зобов'язань, визначення моменту належного виконання платежу та розподілу відповідальності між учасниками розрахункових правовідносин.

5. Авторський підхід до удосконалення правового розуміння електронної комерції заслуговує на увагу, однак його аргументація не є безспірною. Запропонована конструкція значною мірою ґрунтується на розширенні та систематизації вже відомих ознак електронної комерції шляхом включення до її змісту цифрових, інформаційних, сервісних та інших супровідних елементів. Разом із тим із тексту дисертації не повною мірою вбачається, що таке розширення зумовлює зміну правової природи електронної комерції або формує новий підхід до її господарсько-правового розуміння. Автором недостатньо переконливо розкрито, у чому саме полягає відмінність запропонованої дефініції від існуючих доктринальних підходів і законодавчого визначення електронної комерції, а також які практичні переваги матиме її застосування для правового регулювання господарських відносин. Крім того, дисертація не містить достатньої аргументації щодо того, які саме недоліки чинного понятійного апарату зумовлюють необхідність його перегляду та чи вирішує запропонована автором конструкція існуючі проблеми правозастосування. За таких обставин більш переконливим було б не лише розширити зміст поняття електронної комерції, а й показати, які нові юридичні наслідки матиме запропоноване удосконалення для визначення правового статусу учасників електронної комерції, укладення та виконання електронних договорів, а також вирішення господарських спорів.

6. Слід підтримати удосконалення автором підходів до визначення учасників торговельних правовідносин. Проте варто було б брати до уваги учасників відносин у сфері господарювання (по суті – суб'єктів господарського права), названих у статті 2 ГК України.

7. Окремої уваги заслуговує положення автора щодо подальшого розвитку підходів до гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу. Беззаперечно підтримуючи необхідність адаптації національного законодавства до європейських стандартів, слід зазначити, що запропоновані у дисертації висновки переважно мають концептуальний характер. Автор визначає загальні напрями гармонізації, однак недостатньо чітко окреслює, які саме нормативно-правові акти потребують першочергового перегляду, які положення права Європейського Союзу доцільно імплементувати та якими правовими механізмами має забезпечуватися така адаптація. Крім того, поза увагою автора залишилося питання співвідношення запропонованих змін із чинною системою господарського законодавства України та можливих правових наслідків їх практичного впровадження. За таких умов сформульовані висновки потребують більшої конкретизації та нормативного наповнення.

8. Слід підтримати подальший розвиток комплексного оновлення господарсько-правового регулювання торговельної діяльності шляхом узгодження норм про електронну комерцію, платіжні послуги, електронні документи, електронні довірчі послуги, захист персональних даних, логістику, митні процедури, ринковий нагляд і захист прав споживачів. Проте видається, що його має бути розкрито, і бажано уже зараз у тексті дисертації із пропозиціями у теорію, практику та законодавство.

У цілому дисертація Сиротка Михайла Володимировича є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному рівні, містить елементи наукової новизни, має практичне значення та свідчить про достатній рівень наукової підготовки здобувача. Висловлені у рецензії зауваження мають дискусійний характер та можуть бути враховані автором у процесі подальшого доопрацювання дисертації. Дисертаційна робота може бути рекомендована до подальшого доопрацювання з урахуванням висловлених рекомендацій та подання на розгляд відділу інституту.

Сиротко М.В.: Насамперед висловлюю щирі вдячність вельмишановним рецензентам за ґрунтовне ознайомлення з моїм дослідженням, а також за надані вагомні рекомендації та наукові орієнтири. Висловлені пропозиції обов'язково будуть враховані у подальшій науковій роботі. Усі зауваження рецензентів є важливими, обґрунтованими та цінними для вдосконалення дисертаційного дослідження. Водночас щодо окремих порушених питань вважаю за доцільне надати додаткові пояснення та викласти аргументи на обґрунтування авторської позиції.

Використання у назві дисертації поняття «торговельна діяльність» є свідомим і зумовлене предметними межами проведеного дослідження. У підрозділі 1.2 дисертації проаналізовано положення Глави 30 вже не чинного ГК України, доктринальні визначення господарсько-торговельної діяльності та наявні у науці підходи до співвідношення понять «торгівля», «торговельна діяльність» і «господарсько-торговельна діяльність». Закріплена у ст. 263 вже не чинного ГК України категорія «господарсько-торговельна діяльність» характеризувала насамперед діяльність суб'єктів господарювання у сфері товарного обігу, спрямовану на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання. Водночас предмет дисертаційного дослідження не обмежується відносинами, у яких беруть участь лише суб'єкти господарювання, що безпосередньо здійснюють реалізацію товарів. У роботі досліджуються також відносини за участю споживачів, замовників, операторів електронних платформ, платіжних установ, логістичних операторів, постачальників цифрових сервісів, суб'єктів електронного документообігу та органів державної влади. Їх діяльність впливає на виникнення, виконання, оплату, підтвердження та захист торговельних зобов'язань. При цьому в дисертації проведено розмежування між суб'єктами господарювання, які безпосередньо здійснюють торговельну діяльність, та іншими учасниками торговельних правовідносин. Отже, поняття «торговельна діяльність» використовується у роботі як ширша доктринальна категорія, яка дає змогу охопити сучасну систему юридично впорядкованого товарного обігу, зокрема електронну комерцію, платформну торгівлю, електронні розрахунки, цифрову логістику, електронний документообіг та інші цифрові інструменти забезпечення торговельних операцій. Водночас словосполучення «господарсько-правове регулювання» у назві дисертації, на мій погляд, чітко визначає її галузеву належність, методологічний ракурс і предмет дослідження.

Щодо другого зауваження, в основу запропонованого поділу покладено функціональний критерій, а саме призначення відповідного принципу в механізмі господарсько-правового регулювання торговельної діяльності. З огляду на це у підрозділі 1.2 дисертації виокремлено: економіко-технологічні принципи, спрямовані на забезпечення економічної ефективності,

конкуренції та адаптації товарного обігу до технологічних змін; регуляторно-захисні принципи, покликані забезпечувати законність, публічний інтерес, безпечність товарів і захист прав споживачів; етико-комунікаційні принципи, що забезпечують добросовісність, інформаційну прозорість, доступність та довіру між учасниками торговельних правовідносин. Запропонована систематизація не заперечує традиційного поділу правових принципів за галузевим, ієрархічним або нормативним критеріями, а доповнює його спеціальним функціональним підходом, адаптованим до предмета цього дослідження. Його перевага полягає в тому, що він дає змогу визначити не лише джерело або рівень закріплення принципу, а його конкретну регулятивну роль у забезпеченні товарного обігу. Практичне значення такого підходу полягає у можливості оцінювати торговельне законодавство відповідно до цілей його регулювання, виявляти прогалини у забезпеченні окремих груп принципів та використовувати запропоновану систему під час подальшого оновлення торговельного законодавства й адаптації його до права ЄС.

Щодо третього зауваження, запропоноване у підрозділі 1.2 дисертації визначення не передбачає включення логістичної, інформаційної, платіжної чи сервісної діяльності до складу торговельної діяльності як окремих видів господарської діяльності. У визначенні йдеться про систему відповідних зв'язків, через які забезпечується юридично впорядкований рух товару від правомочного володільця до кінцевого набувача. Критерієм їх віднесення до механізму торговельної діяльності є безпосередній функціонально-правовий зв'язок із виникненням, виконанням, оплатою, документальним підтвердженням або захистом конкретного торговельного зобов'язання. За межами такого зв'язку логістика, електронний документообіг, інформаційні та цифрові послуги зберігають самостійний предмет правового регулювання, суб'єктний склад і правовий режим. Цей підхід послідовно відображено у підрозділі 2.3, де цифрову логістику та електронний документообіг визначено саме як елементи цифрової інфраструктури торговельної діяльності. У положеннях наукової новизни також розмежовано суб'єктів, які безпосередньо здійснюють торговельну діяльність, та інших учасників товарного обігу, які забезпечують її здійснення.

Щодо четвертого зауваження, у підрозділі 2.2 дисертації зазначені поняття розглядаються як співвідносні категорії. Електронний розрахунок визначено як господарсько-правовий процес виконання грошового зобов'язання, що виникає з торговельного правочину, тоді як електронний платіж як окрему платіжну операцію з ініціювання, переказу або зарахування коштів у межах платіжної інфраструктури. Підставою такого розмежування є понятійний апарат Закону України «Про платіжні послуги», який регулює платіжні операції, але не визначає електронний розрахунок як спосіб виконання договірної грошового зобов'язання. Юридичне значення запропонованого підходу полягає у розмежуванні: моменту виконання платіжної операції та моменту належного виконання грошового зобов'язання перед продавцем; доказів здійснення платежу і доказів повного розрахунку за торговельним правочином; відповідальності сторін договору та відповідальності банку, платіжної установи, оператора платіжної системи чи іншого платіжного посередника. Це має значення також для повернення коштів, підтвердження оплати та застосування реєстраторів розрахункових операцій. Отже, запропоноване розмежування не створює нових видів грошових зобов'язань, а забезпечує правильну правову кваліфікацію різних за змістом правовідносин, а саме торговельно-зобов'язальних і платіжних.

Щодо п'ятого зауваження, у підрозділі 2.1 здійснено спробу уточнення господарсько-правового змісту «електронної комерції» з урахуванням саме сучасної моделі цифрового товарного обігу. На відміну від законодавчої дефініції, яка зосереджена переважно на дистанційному вчиненні електронного правочину та виникненні майнових прав і обов'язків, ми електронну комерцію розглядаємо як сучасну форму торговельної діяльності, що охоплює

також цифрову ідентифікацію сторін, діяльність маркетплейсів і операторів платформ, електронне підтвердження волевиявлення, використання електронних доказів, обробку даних, алгоритмічні інструменти та захист прав споживачів у цифровому середовищі. Необхідність такого уточнення обґрунтована в дисертації тим, що чинне законодавче визначення не повною мірою відображає платформну модель електронної комерції та правову роль нових учасників цифрового обороту. Практичне значення запропонованого мною підходу полягає у створенні доктринальної основи для конкретизації правового статусу операторів цифрових платформ, вимог до ідентифікації сторін, підтвердження укладення та виконання електронного договору, визначення належності електронних доказів і розмежування відповідальності учасників електронної комерції. Вказані аспекти відображено у положеннях дисертації щодо оновлення правового регулювання платформної торгівлі, маркетплейсів, електронних доказів та захисту споживачів.

Щодо шостого зауваження, у підрозділі 1.2 дисертації проведено розмежування між суб'єктами торговельної діяльності та ширшим колом учасників торговельних правовідносин. До останніх мною віднесено не лише суб'єктів господарювання, які професійно здійснюють торговельну діяльність, а й також споживачів, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інших осіб, які беруть участь у виникненні, здійсненні, регулюванні або захисті торговельних відносин. За функціонально-правовим критерієм мною виокремлено основних професійних суб'єктів товарного обігу, суб'єктів торговельного посередництва та інфраструктурного забезпечення, а також публічних суб'єктів регуляторного впливу. До останніх віднесено органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи митного, податкового, антимонопольного, споживчого та ринкового нагляду. Окремо наголошено, що споживачі та домашні господарства, якщо вони не мають статусу суб'єкта господарювання, не є суб'єктами торговельної діяльності, проте виступають учасниками торговельних правовідносин як кінцеві набувачі товарів.

Щодо сьомого Вашого зауваження, у дисертації відповідні напрями розкрито через аналіз Директиви 2000/31/ЄС про електронну комерцію, Загального регламенту про захист даних (GDPR), Акта про цифрові послуги (Digital Services Act), Регламенту про загальну безпечність продукції, Акта про дані (Data Act) та Акта про штучний інтелект. Їх положення зіставлено з регулюванням електронної комерції, цифрових платформ, захисту персональних даних, безпечності товарів і використання алгоритмічних технологій в Україні. У тексті визначено першочергові напрями перегляду національного законодавства. Зокрема, звернуто увагу на фрагментарність Закону України «Про електронну комерцію», необхідність його узгодження із законодавством про захист прав споживачів, електронні довірчі послуги та захист персональних даних, а також на потребу перегляду окремих положень Закону України «Про платіжні послуги». Окремо констатовано неповну відповідність національного регулювання захисту персональних даних вимогам GDPR. Запропоновані зміни мають здійснюватися в межах чинної посткодифікаційної моделі господарського законодавства, за якої регулювання торговельної діяльності забезпечується сукупністю спеціальних цивільних, цифрових, споживчих, платіжних, митних і технічних нормативно-правових актів. Отже, йдеться про узгоджене внесення змін до спеціального законодавства з урахуванням його предмета та системних зв'язків. Практичними наслідками запропонованої гармонізації очікувано мають стати конкретизація правового статусу операторів цифрових платформ, посилення вимог до ідентифікації продавців, захисту персональних даних і безпечності товарів, установлення прозорості алгоритмічних механізмів та підвищення ефективності державного і ринкового нагляду.

Щодо восьмого зауваження, відповідні пропозиції викладено у підрозділі 2.2 у частині сформульованих пропозицій доповнити зміст ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» законодавчими визначеннями понять «електронний розрахунок» та «електронний платіж». Крім того, для усунення неоднакового застосування норм цивільного, господарського та платіжного законодавства обґрунтовано доцільність узагальнення судової практики на рівні відповідного акта Верховного Суду. У підрозділі 2.3 підтримано пропозицію щодо розроблення спеціального Закону України «Про електронні торговельні документи» та відповідного доповнення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Такий акт має визначати поняття і види електронних торговельних документів, порядок їх створення, передачі, зберігання, перевірки та використання як доказів. У цьому ж підрозділі запропоновано практичну методику правового аудиту приватного сервісу електронного документообігу, яка передбачає перевірку виду електронного підпису, договірного регулювання взаємодії сторін, фіксації часу підписання, збереження електронного сліду та доказової придатності документів. У підрозділах 2.1 і 3.1 встановлено, що чинний Закон України «Про електронну комерцію» не охоплює повною мірою платформну модель торгівлі, діяльність маркетплейсів, алгоритмічні рекомендаційні системи та вбудовані фінансові сервіси. У зв'язку з цим мною обґрунтовано необхідність його оновлення в частині правового статусу операторів цифрових платформ, ідентифікації продавців, розподілу відповідальності між продавцем і платформою, використання електронних доказів, обробки персональних даних та захисту споживачів у цифровому середовищі. Щодо цифрової логістики у дисертації обґрунтовано необхідність нормативного забезпечення простежуваності руху товару, юридичного зв'язку між товаросупровідним електронним документом і фактичним переміщенням товару, а також функціональної адаптації європейських підходів у сфері митних процедур, електронних товаросупровідних документів, кібербезпеки та відповідальності цифрових посередників. Водночас я погоджуюсь із Вашою пропозицією і обов'язково врахую її у подальших наукових дослідженнях.

Дякую за увагу!

На завершення ще раз висловлюю щирі вдячність вельмишановним рецензентам – Олегу Ігоровичу Кулику, Михайлу Михайловичу Дутову, Людмилі Миколаївні Ніколенко та Богдану Володимировичу Дерев'янку – за ґрунтовний аналіз дисертаційної роботи, високу оцінку її актуальності, наукової новизни та практичного значення, а також за висловлені зауваження і рекомендації. Їх урахування сприятиме уточненню окремих положень дослідження, посиленню аргументації сформульованих висновків та підвищенню загального наукового рівня роботи. Сподіваюся, що наведені мною пояснення дають змогу повніше розкрити авторський задум і обґрунтувати позицію щодо порушених у рецензіях дискусійних питань.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Старший науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Коверзнев В.О.**: Вважаю, що автором роботи виконане головне наукове завдання – це здійснення комплексного наукового аналізу правового регулювання торговельної діяльності, проблем її правового забезпечення, приділено достатньо уваги правовому регулюванню електронної комерції, що має актуальне значення в сучасних умовах цифровізації економіки. Також автором сформульовано нові теоретичні положення та практичні рекомендації щодо модернізації господарсько-правового регулювання торговельної діяльності в Україні, зокрема в умовах воєнного стану. Хоча робота й має, з мого боку, певні

рекомендації, я вважаю, що вони носять переважно редакційний характер, можуть бути виправлені. В цілому робота, на мою думку, є комплексним завершеним науковим дослідженням і може бути рекомендована до захисту. Дякую, колеги!

Провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, доцент **Краснова Ю.А.**: Дорогі колеги, доброго дня ще раз, дякую за надану можливість виступити в обговоренні! Мені дуже сподобався сьогоднішній виступ нашого шановного пана Михайла. Він настільки толерантний, настільки без будь-яких слів-паразитів, якою красивою мовою він сьогодні нам все розповідав, без будь-якої зупинки. Він виступив у представленні своєї роботи, а потім з якою колосальною силою він намагався відповісти на всі поставлені запитання. Я спочатку спробувала їх рахувати, потім вже збилася і перестала. Але такої кількості питань, як сьогодні, мабуть, жодного разу не було поставлено. От, я в захваті від витримки пана Михайла. Це, щоб Ви розуміли, моя суб'єктивна позиція – на неї ніхто не впливає. Мене вразив час, протягом якого тривав передзахист – це 3 години. Фактично, людина відповідала одна. Як для мене, це показник не просто рівня кандидата наук, в нашому класичному минулому значенні. Я вважаю, що сьогодні в нас була «захищена» дисертація доктора юридичних наук. З такою кількістю питань і з такою кількістю відповідей! Звичайно, робота має різні зауваження – і технічні, і, можливо, деś щось людина не дописала. Але, як мене вчили мої вчителі – і на захисті кандидатської, і на захисті докторської дисертації, – якщо ти не знаєш, що відповісти, кажи «Це буде предметом моїх подальших наукових досліджень», бо так можна вийти з будь-якої ситуації. Сьогодні, уважно слухаючи пана Михайла, мені здається, там з усього переліку питань, які було поставлено, він одного-єдиного разу чи, можливо, двічі лише сказав, що треба подумати. Як на мене, це найяскравіший показник готовності людини до отримання наукового ступеню. Як би там не було, як мені Марія Василівна моя говорила, що не можуть всі роботи бути на «п'ятірку» (ну тобто по тій «старій» системі) – може бути «п'ять з плюсом», може бути «п'ять з мінусом», може бути «три», може бути «чотири». Робота є? Робота є! Всі висловилися сьогодні позитивно, незважаючи на велику кількість запитань, зауважень і всього іншого. Я просто в захваті від того, як людина виступала, і, дай Боже, мені так виступати, і стільки сил мати для цього всього. Це показувало те, що в нас така кількість рецензентів була і всього іншого, й те, що так за часом затяглося все. Скажу одне, як людина, яка, скажімо, більше зі сторони це все спостерігає: я вам скажу, мені дуже сподобалося. Мені сьогодні все дуже сподобалося і як би там, що б там не трапилося (враховуючи аж чотирьох рецензентів), так, я голосую «за», я підтримую і здобувача, і його наукового керівника, тому що сьогодні захід був проведений на найвищому рівні, і для мене це... Ну, для мене цього достатньо, щоб я побачила, наскільки людина в темі. Тому моя позиція така: я підтримую цю роботу і мій голос за те, що вона може бути допущена до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Дякую за увагу!

Завідувач сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Теремецький В.І.**: Я спробую, як завжди, коротко і по суті. Дійсно, і здобувач наш, шановний Михайло Володимирович, молодець витримати, я дивлюсь, 3 години (це вже такий проміжний, майже результат, але вагомий), і молодець його науковий керівник Ярослав Вікторович. Що я хотів би сказати? Звісно, дисертація і її захист пройдуть на «ура»! А якщо серйозно, то що я Вам хочу сказати, шановні колеги: якщо у нас в практиці дисертація вже виноситься на публічний передзахист, то це вже багато про що говорить – Ви знаєте, робота будь-яка (і нашого здобувача

також) проходить багато фільтрів. Те, про що я там зауважив, то це я просто звернув увагу, щоб можливо покращити роботу і якимось дисциплінувати здобувача. Тобто, критичних зауважень я не маю. А так я підтримую! Молодці всі – і ми молодці, і науковий керівник, і здобувач. Дякую за увагу!

Головний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Устименко В.А.**: У мене завдання таке, що я хотів би виступити і як науковий співробітник, і як директор, якщо не заперечують наші колеги. Як науковий співробітник, я декілька разів звертався до цієї роботи, дивився її, надавав зауваження і можу констатувати, що за період роботи над текстом вона, ця робота наукова, значно покращилася. Були прибрані певні позиції, які викликали заперечення у мене, у Руслана Аятшаховича. Це стосувалося і наукової новизни, і стосувалося викладення певних аспектів цієї роботи. Хотілося б зазначити, що сама тема торговельної діяльності, вона розглядалася в науці господарського права і тут згадувалася ще одна робота, яка в 2015 році була захищена в нашому Інституті, а саме Катериною Хрімлі, яка і назву таку носила господарсько-правове регулювання торговельної діяльності в Україні. Але з останньої такої фундаментальної роботи комплексної пройшло більше, ніж 10 років. За цей час дійсно пройшли кардинальні зміни в регулюванні суспільних відносин. Ці відносини притерпіли значних змін. Війна внесла свої корективи. Ми бачимо, що кожного дня, на жаль, ми маємо ускладнення, пов'язані з тим, що та система, яка працює у всьому світі, на жаль, для України наразі постає, можливо, неприйнятною. Тому що великі логістичні центри, які завжди в світі у нас вважалися до нещодавнього минулого як таке надбання і те, що зменшує собівартість продукції, налагоджує логістичні шляхи, Ви бачите, зараз це змінюється прямо на наших очах. Ми входимо до європейського співтовариства. Ми проголосили цю нашу спрямованість в Конституції України, і ми тему виконуємо, і виконуємо обов'язки. Але питання: чи можемо ми на підставі принципів відкритої торгівлі, конкуренції бути впевненими в захисті наших національних інтересів, коли в нас на одиницю продукції сьогодні, враховуючи військові виклики, припадає таке значне навантаження? Тому дуже важлива підтримка торговельної діяльності, яка насправді і є рушієм змін в економіці. Якщо не буде налагодження споживання того, що виробляють наші промисловці, підприємці, не можна буде говорити про рух в ринкових перетвореннях і нашої ринкової економіки. Тому дуже важлива ця тема в контексті історичному, тому що якщо ми подивимося на історію світову, то багато в чому прогресу світовому якраз сприяли торгові контакти, торговельна діяльність. І ті постулати, і ті принципи, на яких була побудована останні 70-80 років світова торгівля, наразі вони змінюються. Йде капсулюзація, Китай собі капсулює, Трамп прийшов, встановлює тарифи загороджувальні, Європа загороджується, змінюються налагоджені шляхи, тобто світ прийшов в рух. Тут Україна має знайти своє місце і вибудувати, в тому числі, ефективну торговельну політику. Тому питання щодо ефективності правового регулювання, які пан Михайло в своїх дослідженнях зачіпав, вони є дуже важливими, актуальними. Чи ця робота є безгеніальною і з самого верху? Ні, як кожна робота. І я висловлював, і надсилав, і питання задавав, і треба буде, на мій погляд, попрацювати і здобувачу, і проконтролювати науковому керівнику, щоб не було таких техніко-юридичних помилок. Але ця ситуація зрозуміла, враховуючи, який йшов процес опрацювання інтенсивний, хоча це теж не можна знімати за порядку денного. У мене прохання до pana Михайла і до Ярослава Вікторовича, доопрацювати ці елементи.

Що стосується, як директора, хотів би декілька слів сказати. Як науковцю, як організатору наукового колективу мені сподобалася та наукова дискусія, дійсна наукова дискусія, яка

відбувається, коли ми побачили принциповий підхід наших колег. Я хотів би їм подякувати за принципову наукову позицію, тому що якість робіт, які ми видаємо, для нас є пріоритетом і стає на першому місці. Сьогодні це набуває неабиякого значення, враховуючи, що 31 липня 2026 р. набрав чинності Закон України «Про академічну доброчесність» і, на жаль, санкції там передбачені, тобто в нас така ситуація, що ще інфраструктури цього закону нема, але санкції вже є. Тобто це створює можливість для того, хто буде зацікавлений (чи з державних органів, чи що), враховуючи цю правову невизначеність, з якою ми боремося постійно в своїх і наукових роботах, і в тих експертних висновках, які ми надаємо, вона є наявною, тому є такі ризики, і ми маємо на це звертати увагу і ставити це на одне з перших місць, враховуючи інтереси здобувача, наукового керівника, Інституту. Тому хотів би також подякувати за те, що колеги практично всі взяли участь в обговоренні, у формулюванні питань. Це свідчить і про науковий інтерес, і, враховуючи, що всі ми є споживачами-покупцями, і заявлена тема, вона відома всім нам і на доктринальному рівні, враховуючи, що в нас декілька робіт було, і на побутовому рівні. Тому, безумовно, тема така в деяких аспектах «невдячна», тому що, можливо, інша тема викликала б менше запитань. Тому, підсумовуючи, хочу подякувати всім за ту дискусію. Для нас з Русланом Аятшаховичем певні висновки ми маємо зробити. Знаєте, подвиг одного – це недопрацювання іншого. Чому ми зараз в такі стислі терміни оце робимо? Тому що ми не витримали отой нормативний підхід, який мав бути, коли має бути представлена робота і т.д. Тепер ми всі працюємо в умовах стресу такого. І вже ми на це звертали увагу. І не один раз звертали увагу, коли нам рецензентам дається там день-два-три на роботу. Ну, вибачте, це я собі кажу і всім керівникам кажу. Тому що ми маємо поважати всіх і тоді передбачати, як сказали, що ми, науковці, маємо виконувати прогностичну функцію. Ми ж можемо спрогнозувати, якщо ми поставимо цей день в останній тиждень, що маємо провести всі процедури, які вимагаються, по логіці, великого об'єму. Ну, маємо поважати один іншого і якимось чином це розтягувати в часі, тому що інакше ми будемо постійно на ці граблі наступати і будемо бити себе. Це я вже собі кажу, Руслану Аятшаховичу кажу, керівникам кажу. Але ще раз хочу підкреслити: рецензенти всі вивчали роботу прискіпливо. І я знаю, що в періоді робота змінювалася. І змінювалася позиція рецензентів. Чому? Тому що була відповідна робота і реакція на ті зауваження. І це теж, скажімо так, характеризує і пана Михайла, як науковця, який критично може подивитися на ті пропозиції, які він сформулював, і дещо скоригувати, відстояти ті позиції, на яких він наполягає і довести позицію свою. Тобто тут, я думаю, що є підстави говорити, що і адвокатський досвід, він допомагає пану Михайлу відстоювати і наукову позицію. Також я можу позитивно відмітити те, що пан Михайло в своїх відповідях наводив приклади – от такий контракт був, от такий, ті розглядали, в господарському судді, такий там в арбітражі, такий там в Польщі, той, що там в Китаї, і так далі. Тобто, враховуючи, що людина займається цією діяльністю на практиці, це збагачує роботу, дає матеріал. І я думаю, що у нас є за результатами нашої дискусії підстави для того, щоб «зелене світло» включити. Але прохання доопрацювати і ті зауваження, які були безумовно спрямовані на покращення, їх врахувати. Те, що ті позиції, які мають підтвердження з точки зору науки нашої господарського права, практики судової і так далі, будь ласка, можете доводити, але Ви вже знаєте, які слабкі місця є, що потребує доопрацювання. Я сподіваюся, що Ви встигнете, тому що Ви вже довели, що за короткі часові такі рамки Ви значно покращили цю роботу. Я думаю, що потенціал такий є, ну а там далі, яке рішення відділу буде сформульовано, так і буде. Дякую!

Завідувач відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, доктор юридичних наук, професор **Джабраїлов Р.А.**: Шановні колеги, робота мені дуже сподобалася,

вона є цікавою, оригінальною, зважаючи на те, що сьогодні ми дійсно такий тривалий час приділили цій роботі, її обговоренню, з'ясуванню сильних та слабких сторін. Це є певним таким свідченням того, що робота є змістовно обґрунтованою, цікавою, непростю, і, звісно, викликає дискусію тільки та робота, яка, напевно, містить ті положення, які в нас збуджують певний інтерес до цієї роботи. Отже, я дуже вдячний шановному Ярославу Вікторовичу за наукове керівництво цією роботою, за ґрунтовні поради, які надавалися Михайлу Володимировичу протягом всього періоду підготовки роботи. І от сьогодні ми мали можливість провести таке ґрунтовне обговорення роботи, до якої прикута увага всіх присутніх. Звісно, що окрема вдячність нашим дорогим рецензентам, оскільки вони дуже багато приділили часу. Винятковою є ситуація, за якої дисертація Михайла Володимировича рецензувалася в три етапи чотирма рецензентами. І дуже приємно, що робота рецензентів, їх увага, їх пропозиції, рекомендації, поради, вони були максимально, наскільки це можливо було у такий стислий період часу, враховані дисертантом, науковим керівником. Звісно, що певна частина пропозицій та зауважень, які сьогодні під час обговорення були оголошені, вони також будуть ще враховані додатково. Якщо у колег будуть пропозиції за підсумками нашого сьогоднішнього засідання, то, будь ласка, надсилайте мені, Ярославу Вікторовичу. Будемо потім вже в робочому режимі обговорювати з дисертантом, будемо намагатися їх врахувати, бо дійсно, як справедливо зазначив шановний Володимир Анатолійович, що будь-які пропозиції, вони не йдуть безслідно, вони відтворюються у роботі, робота значно покращується і вона міститиме менше тих вразливих положень, які потім на майбутнє можуть датися в знаки. Думаю, що наше завдання якраз як науковців полягає в тому, щоб максимально надати добрі поради дисертантові, щоб робота стала сильнішою, аргументація стала чіткішою і наукові положення набули якостей безспірності або щонайменше викликали менше дискусії. Я, знову-таки, підтверджую свою готовність підтримати роботу, також вважаю, що робота є завершеною, оригінальною та може бути рекомендована для передання на розгляд разової спеціалізованої вченої ради нашого Інституту.

Провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Санченко А.Є.**: Зі свого боку вбачаю безсумнівну актуальність теми і проведеного дослідження. Робота цікава і містить багато авторських думок. Дозвольте підтримати її як таку, що може бути рекомендована до захисту.

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Сиротко М. В. Торговельна діяльність в Україні: огляд сучасного господарсько-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 7. С. 182–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/40>

2. Сиротко М. В. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні в контексті сучасних глобальних викликів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 114–120. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.19>

3. Петруненко Я. В., Сиротко М. В., Тройніков В. В. Правове регулювання електронної комерції в умовах розвитку цифрової економіки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 278–285. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.47> (особистий внесок здобувача: дослідив переваги електронної комерції порівняно з іншими формами здійснення господарської діяльності;

особистий внесок Петруненка Я.В.: обґрунтував напрями вдосконалення правового регулювання електронної комерції; особистий внесок Тройнікова В.В.: узагальнив наукові підходи до визначення електронної комерції та проаналізував статистичні дані щодо її розвитку в Україні).

4. Сиротко М. В. Особливості правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2024. Вип. 53. С. 95–104. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300724>

5. Петруненко Я. В., Тройніков В. В., Сиротко М. В. Економічна дипломатія та нетарифне регулювання як чинники зміцнення зовнішньоекономічних відносин України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 88. Ч. 4. С. 208–215. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.31> (особистий внесок здобувача: обґрунтував взаємозв'язок економічної дипломатії та нетарифного регулювання як взаємодоповнювальних інструментів розвитку торговельно-економічних відносин; особистий внесок Петруненка Я.В.: розкрив роль економічної дипломатії у розвитку зовнішньоекономічних відносин; особистий внесок Тройнікова В.В.: проаналізував заходи нетарифного регулювання).

6. Сиротко М. В. Правове регулювання електронних розрахунків при здійсненні торговельної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. Вип. 12. С. 112–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/22>

7. Сиротко М. В. Інституційні засади торговельної діяльності в умовах цифровізації: правовий вимір. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 92. Ч. 2. С. 100–105. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.12>

8. Сиротко М. В. Електронна комерція та е-консалтинг як сучасні форми торговельної діяльності: правова регламентація. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. 1. Ч. 1. С. 425–429. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.64>

9. Сиротко М. В. Поняття торговельної діяльності в доктрині господарського права та законодавстві України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2026. Т. 37(76). № 1. С. 50–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.1/10>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

10. Petrunenko Ia., Dniprov O., Sydorov Y., Bodnar-Petrovska O., Syrotko M. The impact of legal norms on stimulating innovative activity in the field of sustainable development. *European Journal of Sustainable Development Research*. 2026. Vol. 10(2). DOI: <https://doi.org/10.29333/ejosdr/18098> (Scopus, Q3) (особистий внесок здобувача: систематизував дані щодо наближення національного законодавства до стандартів ЄС; особистий внесок Петруненка Я.: розробив концепцію та методологію дослідження; особистий внесок Дніпрова О.: дослідив механізми правового стимулювання екоінновацій; особистий внесок Сидорова Я.: брав участь у формуванні методології та підготовці тексту; особистий внесок Боднар-Петровської О.: здійснила добір і систематизацію нормативних та статистичних матеріалів).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Сиротко М. В. Щодо особливостей державного регулювання торговельної діяльності в Україні в умовах воєнного стану. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.). Львів–Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 71–74. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-16>*

12. Petrunenko Iaroslav, Syrotko Mykhailo, Troinikov Vadym. European standards in the field of regulation e-commerce and e-trade. *Modern Scientific Views on the Development of the World Economy and International Cooperation*: International scientific conference (October 6–7, 2023. Leipzig, Germany). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 35–39. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-356-9-11> (особистий внесок здобувача: обґрунтував необхідність наближення українського законодавства про електронну комерцію до права ЄС; особистий внесок Петруненка Я.В.: систематизував європейські підходи до регулювання електронної комерції; особистий внесок Тройнікова В.В.: дослідив європейські вимоги щодо захисту прав споживачів).

13. Сиротко М. В. Господарсько-торговельна діяльність в умовах воєнного стану: особливості правового регулювання. *Актуальні проблеми приватного та публічного права*: матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, заслуженого діяча науки України, д.ю.н., професора Процевського О. І. (Львів–Харків, 29 березня 2024 р.). Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 415–417.

14. Syrotko M. V. The place of trade legislation and its impact on economic activity during martial law in Ukraine. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars*: International scientific conference (October 3–4, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 116–119. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-27>

15. Тройніков В. В., Сиротко М. В. Політика протекціонізму у контексті нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *The economy today: current issues and transformational processes*: International Scientific Conference (June 6–7, 2025. Leipzig, Germany). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. P. 71–75. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-569-3-17> (особистий внесок здобувача: проаналізував застосування нетарифних заходів у міжнародних торговельних угодах та визначив тенденції розвитку нетарифного протекціонізму; особистий внесок Тройнікова В.В.: розкрив зміст політики протекціонізму та систематизував основні форми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності).

Характеристика особистості здобувача. Сиротко Михайло Володимирович, народився 26 липня 1997 р.

У 2020 р. закінчив Національний університет «Одеська юридична академія» та здобув повну вищу освіту рівня магістра за спеціальністю «Право».

У 2021 р. закінчив Одеський національний економічний університет та здобув ступінь вищої освіти магістр за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини».

У 2026 р. закінчив Національний університет «Києво-Могилянська академія», освітньо-наукова програма «Юдаїка», здобув ступінь вищої освіти магістр за спеціальністю «Історія та археологія».

У 2026 р. закінчив Інститут релігійних наук Папського Університету Святого Томи Аквінського в Римі «*Angelicum*», здобув ступінь вищої освіти бакалавр за спеціальністю «Богослов'я» (диплом проходить процедуру нострифікації в МОН України).

З 17 вересня 2018 р. по 31 жовтня 2018 р. – головний спеціаліст відділу організаційного забезпечення роботи суду та розгляду звернень Одеського апеляційного господарського суду.

З 01 листопада 2018 р. по 31 жовтня 2019 р. – головний спеціаліст відділу аналітичної роботи та узагальнення судової практики Південно-західного апеляційного господарського суду.

З 08 жовтня 2020 р. по 31 травня 2026 р. – юрисконсульт товариства з обмеженою відповідальністю «Ламан Шіпінг».

З 01 червня 2026 р. по теперішній час – начальник юридичного відділу товариства з обмеженою відповідальністю «Ламан Шіпінг».

З 17 травня 2023 р. по теперішній час – адвокат Ради адвокатів Одеської області, індивідуальна адвокатська практика.

З листопада 2022 р. по теперішній час – здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» (очна форма навчання).

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної роботи.

Відповідно до п. 15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, *пропонується наступний склад разової спеціалізованої вченої ради:*

Голова ради:

Дерев'янко Богдан Володимирович – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України».

Рецензенти:

Ніколенко Людмила Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»;

Кулик Олег Ігорович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України».

Офіційні опоненти:

Гончаренко Олена Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу та держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, керівник відділу з питань цивільних і господарських відносин та підприємництва Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України;

Добровольська Володимира Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія» МОН України.

В результаті попередньої експертизи дисертації **Сиротка Михайла Володимировича** і повноти публікацій основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації **Сиротка Михайла Володимировича** на тему «Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Сиротка М.В. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пунктам 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Сиротка М.В. на тему «Господарсько-правове регулювання торговельної діяльності» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Рекомендувати Вченій раді Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

Дерев'янко Богдан Володимирович – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України».

Рецензенти:

Ніколенко Людмила Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»;

Кулик Олег Ігорович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України».

Офіційні опоненти:

Гончаренко Олена Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу та держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, керівник відділу з питань цивільних і господарських відносин та підприємництва Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України;

Добровольська Володимира Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія» МОН України.

Результати голосування з питання рекомендації до захисту дисертації Сиротка Михайла Володимировича:

«За» – 11

«Проти» – 0

«Утрималися» – 0

Головуючий на засіданні:

Завідувач відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, професор

Руслан ДЖАБРАІЛОВ

Секретар засідання:

Провідний науковий співробітник
відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, доцент

Юлія КРАСНОВА